

พระพุทธรูป โบราณ ในเขต เมืองหล่มสัก

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
วัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก

ISBN : ๙๗๘ - ๙๗๔ - ๔๔๑ - ๐๗๕ - ๗

ผู้เขียน : ผศ.ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ

จำนวนที่พิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

บรรณาธิการ : ผศ.จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

กองบรรณาธิการ :

ผศ.ขุนแผน ตุ่มทองคำ (รองผู้อำนวยการฝ่ายอนุรักษ์ วิจัยศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น)

ดร.สุดดี คำมี (รองผู้อำนวยการฝ่ายส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม)

ผศ.ปาริชาติ ลาจันนนท์ หัวหน้างานบริหารและธุรการ

อาจารย์สมคิด ฤทธิ์เนติกุล หัวหน้างานอนุรักษ์ วิจัยศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

อาจารย์สมศักดิ์ ภูพรายงาม หัวหน้างานส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม

อาจารย์พีรวัฒน์ สุขเกษม หัวหน้างานหอวัฒนธรรม

นายวิโรจน์ หนูนทอง นางสาวปวีณา บัวบาง

นางสาวณัฐวดี แก้วบาง นางสาวสุพิชญา พูนมี

นางสาวมัลลิกา อุตฤทธิ์ นางสาวจิรภา เหมือนพิมพ์ทอง

นางสาวกัญญาภัค ดีดาร์

กราฟิก/ภาพ : นางสาวমনชยา คลายโคก นายพิทักษ์ จันทรจิระ

คณะกรรมการอำนวยการ :

อาจารย์ใจสคราญ จารึกสมาน (รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหารและธุรการ)

นางนินา พิลาเกิด

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

๘๓ หมู่ ๑๑ ถนนสระบุรี - หล่มสัก ตำบลสะเตียง

อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐

โทรศัพท์. ๐ ๕๖๗๑ ๗๑๔๐ โทรสาร. ๐ ๕๖๗๑ ๗๑๔๐

<https://artculture.pcru.ac.th>

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ธีระวัฒน์ แสนคำ.

พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก.-- เพชรบูรณ์ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๖๗.

๑๕๘ หน้า.

๑. พระพุทธรูป. I. ชื่อเรื่อง

๒๕๔.๓๑๘๗๓

ISBN ๙๗๘ - ๙๗๔ - ๔๔๑ - ๐๗๕ - ๗

พิมพ์ที่ : ร้านแก้วสับ ๘๘ หมู่ ๖ ตำบลขอนแก่น อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ๖๗๐๐๐

โทร. ๐๘ ๙๖๔๑ ๓๕๓๓

คำนำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

หนังสือ “พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก” เล่มนี้สร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปโบราณที่พบในเขตพื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อครั้งอดีตเป็นเมืองโบราณในวัฒนธรรมล้านช้าง และมีการพบร่องรอยของชุมชนโบราณ โบราณสถาน วิหาร สิมหรือโบสถ์ รวมถึงซากเจดีย์หรือพระธาตุที่มีพระพุทธรูปเป็นปูชนียวัตถุสถานที่สำคัญในการยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนจนกลายเป็นประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อและมีการเกื้อกูลสืบเนื่องต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดทำหนังสือเล่มนี้มีการบูรณาการด้านศิลปะและวัฒนธรรมจากหลากหลายฝ่ายร่วมกันในรูปแบบบวร อันได้แก่ บ้าน ซึ่งเป็นชาวบ้านในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่าที่อาศัยอยู่ และเป็นผู้สืบสานศาสนารวมถึงปฏิบัติตามหลักคำสอน ส่งเสริมสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาได้ยั่งยืนยาวนานอย่างถึงแก่นแท้ วัด เป็นแหล่งที่พระสงฆ์ได้ศึกษาพระธรรมเพื่อเผยแพร่หลักพุทธศาสนาให้ชาวบ้านได้เข้าใจถึงการดำรงชีวิตอย่างสงบและเป็นสุข โรงเรียน เป็นแหล่งที่ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้การศึกษาแก่ทุกเพศทุกวัย นอกจากนี้หน่วยงานราชการก็มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชุมชนที่ช่วยเกื้อกูลส่งเสริมช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้ศิลปะและวัฒนธรรมไทยได้คงอยู่คู่ชาติไทย

โอกาสนี้ ขอกราบขอบพระคุณ พระครูสุภัทรพัชรเขต (ไพศาล
ภทรมุณี) เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ที่ให้การสนับสนุนข้อมูลที่เป็นประโยชน์
อย่างมาก ขอขอบคุณ ท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ แส่นคำ
ที่ได้เรียบเรียงหนังสือเล่มนี้จนได้องค์ความรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง และ
ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ รวมถึงหน่วยอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ให้การ
สนับสนุนในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

คำนำเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก

เมืองหล่มสักอัครบุรี ซึ่งในปัจจุบันได้แก่พื้นที่อำเภอหล่มเก่า และอำเภอหล่มสัก เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้คนมายาวนาน ด้วยสภาพภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ มีพื้นที่กว้างขวางและเชื่อมต่อกับดินแดนรอบข้าง จึงทำให้เมืองหล่มสักมีพัฒนาการจากชุมชนเล็ก ๆ ในระดับหมู่บ้าน ขึ้นมาเป็นชุมชนระดับเมือง และเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่า ในบริเวณเมืองหล่มสักนั้นมีกลุ่มชนที่เคลื่อนย้ายลงมาจากดินแดนล้านช้าง และมีผู้คนมากมายที่ขยับขยายมาอยู่รวมกันด้วยเหตุผลหลายประการ แต่ผู้คนส่วนมากล้วนแล้วแต่มีวิถีชีวิต ค่านิยม และประเพณีที่สืบทอดกันมาจากดินแดนล้านช้างทั้งสิ้น โดยปรากฏหลักฐานเป็นโบราณสถานวัดวาอาราม และโบราณวัตถุมากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่ทรงคุณค่าแก่การศึกษาและอนุรักษ์ โดยเฉพาะพระพุทธรูปโบราณ ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญที่น่าสนใจควรที่จะเก็บรวบรวมข้อมูลเอาไว้เพราะเป็นสิ่งที่เก่าแก่และผูกพันได้ตามกาลเวลาหรือไม่ก็อาจถูกเปลี่ยนแปลงพุทธลักษณะให้ผิดเพี้ยนไป

ดังนั้นอาตมภาพพร้อมกับผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ ได้ออกสำรวจถ่ายภาพและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปโบราณในเมืองหล่มสัก พร้อมได้รับความอุปถัมภ์จากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลนั้น เราได้พบหลักฐานใหม่ ๆ และได้พบกับพระพุทธรูปสำคัญที่มีความเก่าแก่ มีความทรงคุณค่าทางศิลปะที่ถูกเก็บซ่อนเอาไว้แล้วเราได้ทำการขออนุญาตท่านเจ้าอาวาสที่ท่านได้เก็บรักษาพระพุทธรูปเหล่านั้นไว้เป็นอย่างดี ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ จึงขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าอาวาสทุกวัดทุกสถานที่เป็นอย่างยิ่ง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือพระพุทธรูปโบราณในเมืองหล่มสักเล่มนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในการศึกษาเกี่ยวกับพุทธศิลป์ที่ปรากฏในท้องถิ่นของเมืองหล่มสักและเชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์บ้านเมือง พัฒนาการทางด้านศิลปะและการรับอิทธิพลทางศิลปะในระหว่างบ้านเมืองมายังท้องถิ่นเมืองหล่มสักสำหรับผู้สนใจได้ไม่มากนักน้อย

พระครูสุภัทรพัชรเขต (ไพโรศาล ภาทรมุนี)
วัดท่ากกแก อำเภอลหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

คำนำผู้เขียน

บริเวณพื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัด เพชรบูรณ์ เคยเป็นส่วนหนึ่งในอาณาเขตของเมืองหล่มสัก ซึ่งเป็น เมืองโบราณในวัฒนธรรมล้านช้าง ก่อนที่จะถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งใน ความปกครองของกรุงเทพมหานครในปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จากการสำรวจของผู้เขียนพบว่าตามที่ราบลุ่มใกล้กับแม่น้ำป่าสัก แม่น้ำพุงและลำห้วยสาขาน้อยใหญ่มักจะมีร่องรอยของชุมชนโบราณ ซึ่งมีชุมชนในปัจจุบันตั้งซ้อนทับอยู่ และตามชุมชนเหล่านั้นก็มักจะมี ซากโบราณสถาน เช่น ซากวิหาร ซากสิมหรือโบสถ์ ซากเจดีย์หรือ พระธาตุ และมีพระพุทธรูปโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูป ปูนปั้นที่ต่อมาได้กลายเป็นพระพุทธรูปสำคัญ เป็นปูชนียวัตถุสถานที่ ยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ จนทำให้เกิดความเชื่อ วัฒนธรรมและประเพณีที่สืบเนื่องจากการสักการบูชาพระพุทธรูปสำคัญ ที่แตกต่างกันไปตามคติชน

หนังสือเล่มนี้จึงเป็นผลที่เกิดจากการสำรวจ ศึกษาและนำ ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง กับพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก ซึ่งได้รับการสนับสนุนการ ศึกษาจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ มาเรียบเรียงเป็นหนังสือภายใต้ชื่อหนังสือว่า “พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก”

การเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้นำภาพประกอบที่ เกี่ยวข้องกับเนื้อหามาประกอบตามสมควร ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกและ

เข้าใจง่ายของผู้อ่านบนพื้นฐานงานทางวิชาการ ทั้งภาพประกอบ
ยังจะเป็นสื่อประชาสัมพันธ์เชิงชวนพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยว
โดยทั่วไปได้เดินทางไปสักการะขอพรพระพุทธรูปโบราณในเขต
เมืองหล่มสักที่ประดิษฐานอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ อีกทางหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากความขาดแคลนของหลักฐาน
ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ตลอดจนรูปแบบทางพุทธศิลป์ที่มี
ความเป็นท้องถิ่นสูง และพระพุทธรูปโบราณหลายองค์ได้ผ่านการ
บูรณปฏิสังขรณ์มาหลายครั้ง ผลการศึกษาของผู้เขียนที่ปรากฏใน
หนังสือเล่มนี้จึงยังไม่ใช่เป็นข้อมูลทางวิชาการ และจำเป็นที่จะต้อง
ศึกษาค้นคว้าต่อไป ทั้งนี้ก็เพื่อความก้าวหน้าในการศึกษาประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และศิลปกรรมของจังหวัด
เพชรบูรณ์

หากหนังสือเล่มนี้สามารถทำให้ผู้อ่านนำไปใช้เป็นฐานข้อมูล
เพื่อต่อยอดของการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ วัฒนธรรม
ความเชื่อและบทบาทของชุมชนโบราณเมืองหล่มสักอย่างละเอียด
ลุ่มลึกและเป็นระบบระเบียบได้ ผู้เขียนจักมีความยินดีเป็นอย่างยิ่ง
และเต็มใจที่จะให้หนังสือเล่มนี้เป็นสะพานหรือบันไดสำหรับการ
สร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการที่ถือว่า “ขาดแคลน” อย่างยิ่งในชุมชน
ท้องถิ่นปัจจุบัน เพื่อสร้างความยั่งยืนทางสังคมและวัฒนธรรมของ
ท้องถิ่นเมืองหล่มสักแห่งลุ่มแม่น้ำป่าสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้มั่นคง
สืบต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ

คำขอบคุณ

กว่าหนังสือเรื่อง “พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก” จะสำเร็จลงได้ด้วยดี ผู้เขียนได้รับความเมตตาจากบุคคลหลายฝ่ายในการช่วยเหลือและให้กำลังใจ ใคร่ขอเอ่ยขอบคุณไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณ พระสมุห์ไพโรศาล ภาทมนี เจ้าคณะตำบลปากช่อง เขต ๒ เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก อำเภอหล่มสัก ผู้ที่เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเมืองหล่มสัก เอื้อเพื่อข้อมูลเบื้องต้น ประสานงาน อานจารึกเบื้องต้น นำทางลงพื้นที่สำรวจและให้ความอนุเคราะห์ในหลายประการระหว่างจัดทำหนังสือ ตลอดจนพระสังฆาธิการ และพระเถรานุเถระ วัดต่าง ๆ ในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่าที่อนุเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์และอำนวยความสะดวกในระหว่างการสำรวจเก็บข้อมูล

ขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์จันทร์พิมพ์ มีเปี่ยม ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์กมล บุญเขต อดีตผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ และคณะผู้บริหารสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่เล็งเห็นคุณค่าของการศึกษาประวัติศาสตร์และรูปแบบศิลปกรรมในท้องถิ่นเมืองหล่มสัก โดยให้โอกาสผู้เขียนในการศึกษา สนับสนุนงบประมาณในการลงพื้นที่สำรวจจัดทำต้นฉบับและสนับสนุนการจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือเล่มนี้

ขอบคุณ เจ้าหน้าที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัย
ราชภัฏเพชรบูรณ์ ที่ให้การต้อนรับ ประสานงาน ให้ความอนุเคราะห์
ข้อมูล ทั้งยังกรุณาจัดทำรูปเล่ม ออกแบบปก พิสูจน์อักษร และเป็น
กองบรรณาธิการ โดยเฉพาะคุณวิโรจน์ หุ่นทอง นักวิชาการวัฒนธรรม
ผู้เป็นทั้งรุ่นน้องและลูกศิษย์ของผู้เขียน ที่ร่วมลงพื้นที่สำรวจและ
คอยติดต่อประสานงานในเรื่องต่าง ๆ จนหนังสือเล่มนี้ปรากฏโฉมใน
บรรณพิภพอย่างภาคภูมิใจ

ตลอดจนชาวอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า กัลยาณมิตร
ในสายวิชาการด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และ
กัลยาณมิตรทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจ ที่ขาด
ไม่ได้เลยก็คือ คุณชลธิชา แถวบุญตา และเด็กชายธีระศานต์ แสนคำ
ภรรยาและบุตรชายของผู้เขียนที่คอยให้กำลังใจ เป็นห่วงเป็นใยและ
คอยเป็นเพื่อนร่วมลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลและจัดทำต้นฉบับไม่
เคยห่าง

อย่างไรก็ตาม ความตื่นใจของผลงานทั้งในเรื่องเนื้อหาและ
การเรียบเรียงที่เกิดขึ้นจากข้อจำกัดด้านต่าง ๆ ในการเก็บข้อมูลและ
การจัดทำต้นฉบับที่ยังมีอยู่มาก ผู้เขียนพร้อมที่จะน้อมรับคำชี้แนะด้วย
เมตตาธรรมจากท่านผู้รู้ทั้งหลายเพื่อปรับปรุงงานให้ดีขึ้นในโอกาส
ต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ

เฮือนสวนนาชา บ้านนาสี เชียงคาน

วันที่ ๑๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๖๖

สารบัญ

คำนำสำนักศิลปะและวัฒนธรรม	๕
คำนำเจ้าอาวาสวัดท่ากกแก	๖
คำนำผู้เขียน	๘
คำขอบคุณ	๑๐

บทนำ	๑๔
-------------	----

ประวัติศาสตร์เมืองหล่มสัก	๑๙
----------------------------------	----

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเมืองหล่มสัก	๒๐
-----------------------------------	----

การก่อรูปเมืองของเมืองหล่มสัก	๒๓
-------------------------------	----

ความสัมพันธ์ด้านการเมืองการปกครองระหว่าง - เมืองหล่มสักกับราชสำนักล้านช้าง	๒๙
---	----

ความสัมพันธ์ด้านศิลปกรรมระหว่างเมืองหล่มสักกับล้านช้าง	๓๓
--	----

พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก	๓๙
---	----

กลุ่มที่ ๑	
------------	--

พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะล้านช้าง	
---------------------------------	--

พุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔	๔๐
-----------------------	----

กลุ่มที่ ๒	
------------	--

พระพุทธรูปปูนปั้น ฐานสิงห์	
----------------------------	--

พุทธศตวรรษที่ ๒๔	๖๒
------------------	----

กลุ่มที่ ๓
พระพุทธรูปปูนปั้น ประดับลวดลายบนผ้าสังฆาฏิ - จีวร ๗๙

กลุ่มที่ ๔
พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะพื้นบ้าน พุทธศตวรรษที่ ๒๕ ๘๖

กลุ่มที่ ๕
พระพุทธรูปโลหะ ๑๐๔

กลุ่มที่ ๖
พระพุทธรูปไม้แกะสลัก ๑๑๙

กลุ่มที่ ๗
พระพุทธรูปปูนปั้น ฝีมือช่างเมืองน่าน ๑๓๓

กลุ่มที่ ๘
พระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะพิเศษ ๑๓๘

บทส่งท้าย ๑๔๐

บรรณานุกรม ๑๔๔

ประวัติผู้เขียน ๑๕๔

บทนำ

เมืองหล่มสักเป็นชุมชนโบราณที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน สันนิษฐานว่าอาณาเขตของเมืองครอบคลุมพื้นที่ในเขตอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ภายในพื้นที่ราบลุ่มของชุมชนโบราณได้มีการพบหลักฐานทางโบราณคดีและสถาปัตยกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กันกับวัฒนธรรมล้านช้างในลุ่มแม่น้ำโขงเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน แม้แต่วิถีชีวิต ภาษา และวัฒนธรรมของชาวหล่มสัก - หล่มเก่าในปัจจุบันก็ยังคล้ายกับผู้คนในภาคอีสานและผู้คนในประเทศลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์ จึงทำให้มีนักวิชาการและผู้สนใจจำนวนหนึ่งตั้งข้อสังเกตและพยายามศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชาวหล่มสัก - หล่มเก่า

การที่บริเวณเมืองหล่มสักเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนชานาน สันนิษฐานว่าผู้คนในยุคแรก ๆ ที่เข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองนั้นเป็นชาวล้านช้างที่พากันอพยพหนีภัยจากลุ่มแม่น้ำโขงข้ามเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำพุงซึ่งเป็นลำน้ำสาขาสำคัญของแม่น้ำป่าสัก ตลอดจนพื้นที่ลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบน เนื่องจากเป็นพื้นที่รอยต่อของอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา ทำให้มีการพบร่องรอยโบราณสถานและศิลปวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น สิม (โบสถ์) วิหาร ธรรมาสน์ พระพุทธรูป และเจดีย์โบราณซึ่งได้รับอิทธิพลศิลปะล้านช้างกระจายอยู่ตามพื้นที่ราบลุ่มซึ่งเคยเป็นบริเวณชุมชนโบราณระดับหมู่บ้านมาก่อน

พระพุทธรูปหรือที่คนท้องถิ่นในอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่าเรียกว่า “พระเจ้า”, “รูปพระเจ้า”, “หลวงพ่อ” หรือ “หลวงปู่” เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา พระพุทธรูปสร้างขึ้นจากวัสดุหลายประเภท อาทิ ศิลา ไม้ โลหะ อิฐ ปูน ดินเผา เขาสัตว์ เป็นต้น ตามความนิยมและทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ มารังสรรค์ให้เกิดเป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของฝีมือช่าง (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๕๖ ก: ๒ - ๖)

ข้อมูลจากแผ่นลานติบจารด้วยอักษรธรรมเรื่อง “สองพะเคือ” หรือ “ฉลองพระเคือ” ที่สมัยโบราณชาวล้านช้างนิยมใช้เทศนาในงานทำบุญฉลองพระพุทธรูป ซึ่งปรากฏเนื้อความพรรณนาถึงอันสงส์ของการสร้างพระพุทธรูปขึ้นด้วยวัสดุต่าง ๆ มีเนื้อหากว่าโดยสรุปสาระสำคัญประกอบด้วยวัสดุ ๑๔ อย่าง แต่ละอย่างให้อันสงส์มากน้อยต่างกัน ได้แก่ เขียนด้วยใบไม้ ยังอันสงส์ ๕ กัป, เขียนด้วยผ้า (พระภฏ) ยังอันสงส์ ๑๐ กัป, สร้างด้วยดินจี, ดินเหนียว (มติกมย) ยังอันสงส์ ๑๕ กัป, สร้างด้วยครั่ง (ชตุกาย) ยังอันสงส์ ๒๐ กัป, สร้างด้วยไม้ (รุกขมย) ยังอันสงส์ ๒๕ กัป, สร้างด้วยกระดูก, เขา, นอ, งา (ทนมย) ยังอันสงส์ ๓๐ กัป, สร้างด้วยปูนสหาย (สหายมย) ยังอันสงส์ ๓๕ กัป, สร้างด้วยหิน (สิลมย) ยังอันสงส์ ๔๐ กัป, สร้างด้วยแก้ว, ชิน (แรตึบุก) (ติบุกมย) ยังอันสงส์ ๔๕ กัป, สร้างด้วยทอง (กัสมย) ยังอันสงส์ ๕๐ กัป, สร้างด้วยเงิน (รชชฎามย) ยังอันสงส์ ๕๕ กัป, สร้างด้วยแก้ว (รตตนมย) ยังอันสงส์ ๖๐ กัป, สร้างด้วยคำ (สุวณณมย) ยังอันสงส์ ๖๕ กัป และสร้างจากการผสมวัสดุหลาย ๆ

อย่างเข้ากัน ยังอาเนิสงส์ ๗๐ กัป (จังหวัดสกลนคร, ๒๕๕๙ : ๘๔ - ๘๕)
ทำให้เห็นถึงความศรัทธาและความนิยมของชาวล้านช้างที่มีต่อภาร
สร้างพระพุทธรูปได้เป็นอย่างดี

จากการสำรวจเบื้องต้นของผู้เขียนเมื่อคราวลงพื้นที่ศึกษา
ภาคสนามในพื้นที่อำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
เพื่อจัดทำต้นฉบับหนังสือเรื่อง “เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับ
ศึกเจ้าอนุวงศ์” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๖ และได้รับการจัดพิมพ์เผยแพร่โดย
สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ในปีเดียวกัน
ทำให้ทราบว่าภายในพื้นที่ดังกล่าวมีพระพุทธรูปโบราณกระจายอยู่
เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ ความเชื่อ
ประเพณีและสังคมวัฒนธรรมของท้องถิ่น จึงให้ความสนใจและ
พยายามศึกษารวบรวมข้อมูลอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งได้รับการ
สนับสนุนงบประมาณในการเก็บข้อมูลจากสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ปีงบประมาณ ๒๕๖๑ และเก็บข้อมูล
เพิ่มเติมอีกครั้งในช่วงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖

พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักแต่ละองค์ต่างก็ม
ความสำคัญที่แตกต่างกัน เป็นพระพุทธรูปที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
และพุทธศิลป์ เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวบ้านในชุมชนหรือท้องถิ่น
ดังจะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักหลายองค์
ล้วนแต่มีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เช่น การทำพิธีกรรมบวงสรวง
สมโภช การอัญเชิญศิโยสร่งน้ำประจำปี วิธีการขอพร เสี่ยงทาย และ
การสักการบูชา เป็นต้น ซึ่งมีความน่าสนใจในมิติทางด้านสังคมและ
วัฒนธรรมท้องถิ่น

ดังนั้น การรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักจึงอาศัยเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งที่สุดอดคล้องกับการจำกัดความคำว่า “พระพุทธรูปสำคัญ” ตามสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร (๒๕๔๓) ซึ่งกำหนดไว้ว่า (๑) มีคุณค่าทางศิลปกรรมอย่างสูง คือมีความงามเป็นเลิศตามลักษณะศิลปกรรมในยุคสมัยที่สร้างหรือถิ่นกำเนิดของพระพุทธรูปนั้น, (๒) มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์การสร้างและอายุ คือเป็นพระพุทธรูปที่พระมหากษัตริย์ พระราชวงศ์หรือบุคคลสำคัญของบ้านเมืองสร้างขึ้นหรือเป็นพระพุทธรูปที่มีมาตั้งแต่โบราณ และ (๓) พระพุทธรูปที่มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพสักการะ เลื่อมใสและศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและชุมชนใกล้เคียงอย่างสูง

โดยผู้เขียนได้กำหนดขอบเขตของพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักไว้ว่า ต้องเป็นพระพุทธรูปที่มีข้อมูลระบุอายุการสร้างมากกว่า ๘๐ ปีขึ้นไปหรือมีข้อมูลในท้องถิ่นที่เชื่อถือได้ว่ามีการสร้างขึ้นมาช้านานกว่า ๘๐ ปีมาแล้ว อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นพระพุทธรูปที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีคุณค่าทางด้านพุทธศิลป์ และมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งอยู่ภายในบริเวณอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

การจัดทำหนังสือในครั้งนี้มีเพื่อรวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปโบราณที่มีความสำคัญในเขตเมืองหล่มสัก อันเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรมท้องถิ่นให้พี่น้อง

ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์และประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ต่อไป ทั้งยังสามารถใช้เป็นคู่มือในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดเพชรบูรณ์ได้อีกด้วย

แต่อย่างไรก็ดี ในการเก็บข้อมูลยังมีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น พระพุทธรูปหลายองค์ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากพุทธศาสนิกชนหลายครั้ง ยากต่อการพิจารณาลักษณะทางพุทธศิลป์ในอดีตเพื่อกำหนดอายุ พระพุทธรูปสำคัญบางองค์มีการสร้างหรือการบูรณปฏิสังขรณ์โดยฝีมือช่างพื้นบ้าน ทำให้ลักษณะทางพุทธศิลป์อาจมีความแตกต่างไปจากลักษณะทางพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นร่วมสมัยในเมืองหลวงหรือถิ่นกำเนิดลักษณะพุทธศิลป์นั้นได้ ส่วนหนึ่งไม่สามารถสืบค้นประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปได้ชัดเจน เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปที่มีความเก่าแก่ มีอายุการสร้างมาช้านาน รวมไปถึงความขาดแคลนของเอกสารหลักฐานประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางด้านโบราณคดีและความชัดเจนทางด้านศิลปกรรม

ประวัติศาสตร์เมืองหล่มสัก*

เมืองหล่มสักเป็นชุมชนโบราณที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดเพชรบูรณ์ ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในยุคแรกหรือในช่วงการก่อตั้งอย่างไร ในหนังสือประวัติศาสตร์อีสานของเดิม วิชาคย์พจนกิจ (๒๕๔๒ : ๓๑๒) ได้ระบุว่าเมืองหล่มสักถูกยกฐานะขึ้นเป็นเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๐ สมัยกรุงธนบุรี ซึ่งไม่ทราบเหมือนกันว่าเดิมได้ข้อมูลหรือหลักฐานมาจากแหล่งใด เนื่องจากไม่มีการอ้างอิงที่มาของข้อมูล อาจจะเป็นการสันนิษฐานของเดิมเองก็เป็นได้ เนื่องจากข้อมูลดังกล่าวมีความขัดแย้งกับหลักฐานชั้นต้นหลายฉบับ

นักวิชาการส่วนใหญ่ล้วนมีความเห็นว่าชาวอำเภอหล่มสัก - หล่มเก่าในปัจจุบันที่มีวิถีวัฒนธรรมคล้ายกับชาวเมืองหลวงพระบาง และเวียงจันทน์นั้น น่าจะเป็นเพราะว่าบรรพบุรุษของชาวหล่มสัก - หล่มเก่าถูกกวาดต้อนมาจากเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์ หลังศึกเจ้าอนุวงศ์ (พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๑) แต่แทบจะไม่มีผู้ใดศึกษาเรื่องราวพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองหล่มสักย้อนลึกขึ้นไปมากกว่าศึกเจ้าอนุวงศ์ โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลางประกอบการศึกษา ทั้งยังยึดติดอยู่กับการศึกษาประวัติศาสตร์แบบรัฐชาติที่ใช้อาณาเขตของประเทศไทยในปัจจุบันเป็นกรอบของการศึกษา จนทำให้ไม่เข้าใจลักษณะทางการเมืองการปกครองในยุคจารีตของอาณาจักรโบราณในภูมิภาคอุษาคเนย์

---

*ปรับปรุงจากบทความของผู้เขียนเรื่อง “เมืองหล่มสัก : ชุมชนโบราณวัฒนธรรมล้านช้างที่ถูกลืม” ใน ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น และภูเดช แสนสา (บรรณาธิการ), **หมุดหมายประวัติศาสตร์ล้านนา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ตะวันออก), หน้า ๑๙๕ - ๒๑๖.

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเมืองหล่มสัก

เมืองหล่มสักที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ผู้เขียนหมายถึงชุมชนโบราณที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำพุงและลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนบริเวณอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ในปัจจุบัน อันเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณที่มีชื่อว่า “เมืองหล่มสัก” ซึ่งแต่เดิมสันนิษฐานว่าศูนย์กลางของเมืองหล่มสักตั้งอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำพุง ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาของแม่น้ำป่าสัก ในเขตตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า และภายหลังเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จึงมีการย้ายศูนย์กลางของเมืองมาอยู่ที่บริเวณศูนย์กลางของอำเภอหล่มสักในปัจจุบัน

เมืองหล่มสักตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะทางกายภาพเป็นแอ่งที่ราบลุ่ม มีภูเขาสูงทอดตัวยาวในแนวเหนือ-ใต้ ด้านทิศเหนือเป็นทิวเขาสูง ตอนกลางเป็นพื้นที่ราบและมีเทือกเขาขนานกันไปทั้งสองข้าง มีลักษณะเป็นรูปเกือกม้า เทือกเขาทางทิศตะวันตกติดต่อกับเขตจังหวัดพิษณุโลก เทือกเขาทางทิศเหนือติดต่อกับเขตจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดเลย ส่วนเทือกเขาทางทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดเลย และจังหวัดขอนแก่น ทำให้พื้นที่เมืองหล่มสักมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มหุบเขาคลายแอ่งกระทะ ลาดเอียงจากทิศเหนือลงสู่ทิศใต้ คล้ายรูปตัว U คำว่า ตอนกลางของแอ่งมีแม่น้ำพุงและแม่น้ำป่าสักไหลผ่าน

บริเวณที่ตั้งของตัวเมืองหล่มสักในยุคแรก สันนิษฐานว่าปัจจุบันคือบริเวณที่ตั้งชุมชนริมสองฝั่งแม่น้ำพุง ในเขตตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีวัดตาลและวัดทุ่งธงไชยเป็นศูนย์กลางของสองฝั่ง เนื่องจากว่ามีร่องรอยวัดโบราณและเศษภาชนะ

ดินเผาอยู่หนาแน่นกว่าบริเวณอื่น แต่พื้นที่อาณาเขตหรือเขตปกครอง
ของเมืองน่าจะครอบคลุมพื้นที่อำเภอหล่มเก่า และอำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์ในปัจจุบันเกือบทั้งหมด มีการพบร่องรอยชุมชน
โบราณขนาดเล็กหรือระดับหมู่บ้านกระจายอยู่หลายแห่งในพื้นที่
ราบลุ่มริมแม่น้ำพุงและแม่น้ำป่าสักตอนบนในพื้นที่ดังกล่าว เช่น ชุมชน
โบราณบ้านตัว บ้านหวาย บ้านหินกลิ้ง บ้านห้วยโปรง บ้านนาทราย
บ้านน้ำครั่ง บ้านวังบาล บ้านนาแซง เป็นต้น

▲ สภาพแม่น้ำพุงช่วงที่ไหลผ่านบริเวณหน้าวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นบริเวณ
ศูนย์กลางเมืองหล่มสักก่อนเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์

ความเปลี่ยนแปลงของที่ตั้งเมืองหล่มสักได้เกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ภายหลังจากเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์ โดยมีการย้ายที่ตั้งเมืองจากทางเหนือริมฝั่งแม่น้ำพุงลงมาทางใต้ริมฝั่งแม่น้ำป่าสัก บริเวณบ้านโพธิ์หรือบ้านท่ากกโพธิ์อันเป็นที่ตั้งของอำเภอหล่มสักปัจจุบัน ในสมัยพระสุริยวงษา (คง) เป็นเจ้าเมืองหล่มสัก (กระทรวงการท้องถิ่นศึกษา, ๒๕๔๘ : ๑๙) การย้ายที่ตั้งเมืองหล่มสักไม่ทราบสาเหตุชัดเจน แต่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (๒๕๔๓ : ๑๓๖) ทรงสันนิษฐานว่าเพื่อจะให้สะดวกแก่การคมนาคม ทั้งนี้คงเพราะเมืองหล่มสักในช่วงหลังศึกเจ้าอนุวงศ์นั้นต้องเป็นเมืองขึ้นของเมืองเพชรบูรณ์และต้องส่งส่วยให้แก่ราชสำนักกรุงเทพมหานครด้วย การย้ายเมืองลงมาอยู่ริมแม่น้ำป่าสักทางใต้ซึ่งจะเป็นเส้นทางไปยังเมืองเพชรบูรณ์และกรุงเทพฯ นั้นจะทำให้เดินทางด้วยเรือสะดวก และบริเวณที่ตั้งใหม่ก็เป็นแอ่งที่อุดมสมบูรณ์ใกล้เคียงกับที่ตั้งเดิมซึ่งถูกกองทัพเวียงจันทน์เผาทำลายบ้านเรือนจนเสียหายอย่างมากด้วย (ธีระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๕๖ ก : ๑๔๓ - ๑๔๔)

เมื่อย้ายศูนย์กลางเมืองหล่มสักลงมาทางใต้ ก็มีการเรียกชุมชนบริเวณที่ตั้งเมืองเดิมว่า “เมืองหล่มเก่า” ส่วนที่ตั้งเมืองใหม่ก็เรียกว่า “เมืองหล่มสัก” ตามชื่อเมืองแต่เดิมที่มีการย้ายมา และอันเนื่องมาจากสาเหตุข้างต้นเกี่ยวกับการย้ายเมืองหล่มสัก อาจทำให้บางคนเข้าใจผิดเมื่อกล่าวถึงเมืองหล่มสักก่อนหน้าศึกเจ้าอนุวงศ์ว่าเป็นบริเวณอำเภอหล่มสักในปัจจุบัน

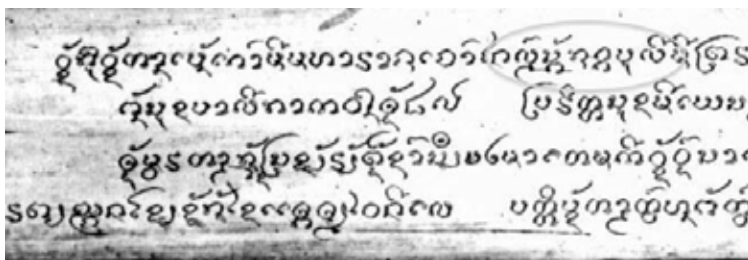
การก่อรูปเมืองของเมืองหล่มสัก

เมืองหล่มสักไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่ามีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในช่วงแรกหรือช่วงการก่อตั้งอย่างไร ที่ผ่านมามีนักวิชาการหรือชาวบ้านในท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์ต่างก็เชื่อกันว่าเมืองหล่มสักนี้ถูกตั้งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) แต่จากหลักฐานชั้นต้นที่ผู้เขียนศึกษากลับพบว่าเมืองนี้น่าจะก่อตัวขึ้นตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔ เป็นอย่างน้อย เนื่องจากในเอกสารพรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอหลวง (ฉบับความสมบูรณ์) ซึ่งสันนิษฐานว่า ต้นฉบับเดิมอาจได้บันทึกขึ้นตามพระกระแสรับสั่งของพระมหากษัตริย์หรือรับสั่งของเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่กล่าวถึงสภาพบ้านเมืองของกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงเรือสินค้าจากหัวเมืองฝ่ายเหนือที่นำสินค้าลงไปขายที่กรุงศรีอยุธยา ว่า

“อนึ่ง เรือระแหงแขวงเมืองตาก แลเรือหางเหยี่ยวเมืองเพชรบูรณ์นายมบรรทุครั้ง กำนาน เหลกหางกุ่ม เหลกกลมเลย เหลกน้ำก็ ได้ หวาย ชัน น้ำมันยาง ยาสูบ เขา หนั่ง หน่องา อนึ่ง เรือใหญ่ท้ายแก่งชาวเมืองสวรรคโลกย์แลหัวเมืองฝ่ายเหนือบันทุกสินค้าต่าง ๆ ฝ่ายเหนือมาจอดเรือขายริมแม่น้ำแลในคลองใหญ่วัดมหาธาตุ ในเทศกาลน้ำน้ำ ๑ ...” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, ๒๕๔๗ : ๙๐)

คำว่า “เหลกลุ่มเลย” ในเอกสารข้างต้นนั้น หมายถึง เหล็ก ที่นำมาจากเมืองหล่มซึ่งก็คือเมืองหล่มสัก และเมืองเลย ที่เรียกชื่อต่อกันนั้นเนื่องจากเมืองหล่มสักและเมืองเลยอยู่ใกล้กัน เวลาที่นำสินค้ำลงไปขายที่กรุงศรีอยุธยา ก็จะนำสินค้ำลงไปทางเดียวกันคือ ล่องเรือไปตามแม่น้ำป่าสัก นอกจากนี้ ข้อความในคำให้การชาวกรุงเก่า ซึ่งเป็นคำให้การของชาวกรุงศรีอยุธยาหลังเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ก็ปรากฏชื่อเมืองหล่มสักอยู่ในรายชื่อกลุ่มเมืองต่าง ๆ ในหัวเมืองฝ่ายเหนือด้วย (กรมศิลปากร, ๒๕๐๗ : ๒๐๑ - ๒๐๒)

ขณะเดียวกัน ชัยวัฒน์ โภทรัตน์ นักวิชาการด้านล้านช้างศึกษา ยังได้ค้นพบสำเนาเอกสารใบลานที่หอพิพิธภัณฑสถานเมืองหลวงพระบาง มีการกล่าวถึงชื่อ “มหาราชเจ้าในหล่มสักอักคบุรี” เป็นผู้สร้างคัมภีร์ใบลาน “หนังสือบอกตัวอักษรให้ถึกหนักเบา” และยังปรากฏชื่อวัดตาล วัดหินกลิ้งและวัดภู ซึ่งเป็นชื่อวัดโบราณในเขตเมืองหล่มสักด้วย สันนิษฐานว่าใบลานดังกล่าวน่าจะถูกจารขึ้นที่เมืองหล่มสักเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓ ภายหลังจากที่ถูกเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง

▲ ชื่อเมืองหล่มสักในเอกสารใบลานที่พบที่เมืองหลวงพระบาง (ที่มาภาพ : ชัยวัฒน์ โภทรัตน์)

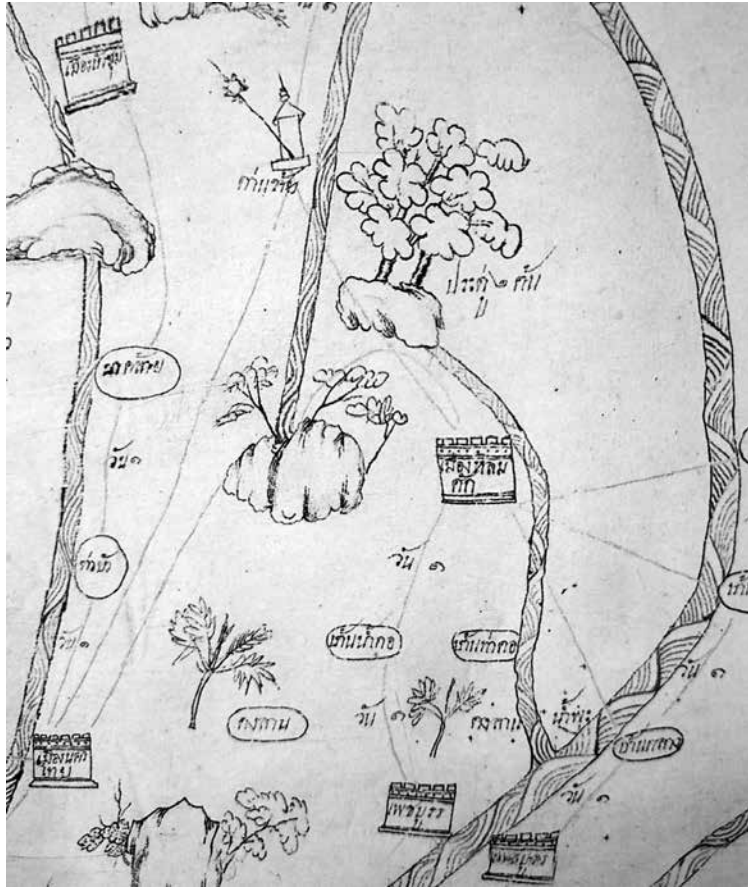

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เมืองหล่มสักมีอยู่ก่อนรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ส่วนที่มาของชื่อเมืองหล่มสักนั้น สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๕๔๓ : ๑๓๖) ทรงสันนิษฐานว่า เนื่องจากที่ตั้งเมืองหล่มตั้งอยู่ริมแม่น้ำป่าสักหรือ “ลำน้ำสัก” จึงเอาชื่อแม่น้ำป่าสักเพิ่มเข้ามา เรียกว่า “เมืองหล่มสัก”

ด้วยเหตุที่เมืองหล่มสักปรากฏชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เมืองหล่ม” ทำให้สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (๒๕๔๓ : ๑๓๖) ทรงสันนิษฐานว่า เมืองหล่มสักนี้อาจเป็นเมืองเดียวกับ “เมืองลุม” หรือ “เมืองลุมบาจาย” ที่ปรากฏในจารึกสมัยสุโขทัย แต่ชั้นหลังมีการเรียกว่า “เมืองหล่ม” ซึ่งก็หมายความอย่างเดียวกัน ชื่อเมืองลุมปรากฏชื่อเรียกคู่กับ “เมืองรัต” ของพ่อขุนผาเมืองในจารึกวัดศรีชุม (กรมศิลปากร, ๒๕๔๘ : ๑๐๔) ทำให้นักวิชาการบางคนเชื่อว่าบริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของเมืองรัตด้วย ดังปรากฏตำนานเรื่องเล่าในท้องถิ่นเกี่ยวกับพ่อขุนผาเมืองและพระนางสิขรเทวี (วัฒนชัย หมั่นยิ่ง, ๒๕๕๔ : ๘๕ - ๘๖) แต่อย่างไรก็ดี ข้อสันนิษฐานนี้ยังไม่ถือว่าเป็นข้อยุติทางวิชาการ ยังมีความจำเป็นที่ต้องศึกษาวิจัยอย่างลุ่มลึกต่อไป

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานประวัติศาสตร์ ประกอบกับหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า เมืองหล่มสักน่าจะก่อรูปเมืองขึ้นโดยการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวลาวจากเมืองหลวงพระบางและเมืองเวียงจันทน์ในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ด้วยภายในอาณาจักรล้านช้างได้เกิดความขัดแย้ง ทำให้อาณาจักรถูกแบ่งออกเป็น ๓ นครรัฐ คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์

ทั้งนี้ เงื่อนงำทางประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมของ ล้านช้างในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๒๓๘ - ๒๒๙๓ ภายในราชสำนักเมือง เวียงจันทน์ได้เกิดความวุ่นวายและเกิดสงครามแย่งชิงราชสมบัติ ระหว่างขุนนางกับพระราชวงศ์ ทำให้เกิดการอพยพผู้คนครั้งใหญ่ ลงไปทางใต้ตามลำแม่น้ำโขงโดยการนำของพระครูยอดแก้วโพนสะเม็ก (ญาคูขี้หอม) และเกิดเป็นนครรัฐจำปาศักดิ์ขึ้นมา (สุรศักดิ์ ศรีสำออง, ๒๕๔๕ : ๓๒๗ - ๓๒๘) ผลของความขัดแย้งทำให้เจ้านายและไพร่ฟ้า พลเมืองลาวหนีความวุ่นวายไปตั้งหลักแหล่งใหม่ในท้องถิ่นต่าง ๆ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, ๒๕๔๓ : ๘๙) จึงมีความเป็นไปได้ที่จะมีเจ้านาย ขุนนางและ ชาวเมืองลาวกลุ่มหนึ่งอพยพหนีภัยมาทางเมืองชายขาว (ปัจจุบันเป็น ชุมชนโบราณอยู่ในเขตตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย) ข้ามเขตเทือกเขาลงมายังที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนเหนือเมือง เพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่สุญญากาศทางการเมืองการปกครอง เพราะ ช่วงเวลานั้นเป็นเขตต่อแดนระหว่างอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา กับ อาณาจักรล้านช้าง จึงทำให้ชาวเมืองหล่มสักมีวัฒนธรรมเหมือนกับ ชาวล้านช้างสองฝั่งโขงทุกประการ

▲ ตำแหน่งที่ตั้งเมืองหล่มสักในแผนที่โบราณสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์
 (ที่มาภาพ: Santanee Phasuk and Philip Stott, 2004 : 130)

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงมีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความเป็นมาของเมืองหล่มเก่าซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองหล่มสักในอดีตที่เกี่ยวข้องกับการอพยพหนีภัยสงครามเข้ามาของชาวล้านช้างไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง “ความไขเมืองเพชรบูรณ์” ตอนหนึ่งว่า

“...เมืองหล่มเก่าตั้งอยู่ในแอ่งใหญ่ภูเขาล้อมรอบมีลำห้วยผ่านกลางเมืองมาตกลำน้ำสักข้างใต้เมืองหล่มสัก ทางที่เดินไปจากเมืองหล่มสักเป็นที่สูง เมื่อใกล้จะถึงเมืองหล่มเก่าเหมือนนักบอญบนขอบกะทะแลกลงไปเห็นเมืองหล่มเก่าเหมือนอยู่ในก้นกะทะ แต่เป็นเรือกลสวนไร่นามีบ้านช่องเต็มไปในแอ่งนั้น น่าพิศวง แต่สังเกตดูไม่มีของโบราณอย่างใดแสดงว่าเป็นเมืองรัฐบาลตั้งมา แต่ก่อนสันนิษฐานว่าเหตุที่จะเกิดเมืองหล่มเก่า เห็นจะเป็นด้วยพวกราชภรรยาที่หลบหนีภัยอันตรายในประเทศลานช้าง มาตั้งช่องมั่วสุมกันอยู่ก่อน แต่เป็นที่ดินดีมีน้ำบริบูรณ์เหมาะแก่การทำเรือกลสวนไร่นาและเลี้ยงโคกระบือ จึงมีผู้คนตามมาอยู่มากขึ้นโดยลำดับจนเป็นเมือง...” (สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ๒๕๔๓ : ๑๓๕ - ๑๓๖)

ในขณะที่ศรีศักร วัลลิโภดม (๒๕๔๖: ๒๕๗) สันนิษฐานว่า ในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา (ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งล้านช้าง) การขยายตัวของชุมชนชาวล้านช้างคงมีมากขึ้น เพราะนอกจากผ่านเข้ามาทางเส้นทางคมนาคมระหว่างสระหลวงสองแคว (พิษณุโลก) เวียงจันทน์เวียงคำแล้ว ยังเข้าไปสู่ตอนบนของกลุ่มแม่น้ำป่าสักในเขตอำเภอหล่มเก่า อำเภอหล่มสัก จนถึงอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ด้วย จนเป็นเหตุให้มีการตกลงกันเรื่องเขตแดน ณ ริมฝั่งแม่น้ำหมันบริเวณพระธาตุศรีสองรัก ในท้องที่ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ความสัมพันธ์ด้านการเมืองการปกครอง ระหว่างเมืองหล่มสักกับราชสำนักล้านช้าง

ข้อมูลในเอกสารจดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นหลักฐานชั้นต้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ แสดงให้เห็นรูปแบบการปกครองของเมืองหล่มสักที่เป็นแบบ “อาญาสี่” ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองของล้านช้าง ก่อนหน้าที่จะเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ ด้วยปรากฏชื่อตำแหน่งขุนนางกรมการเมือง นอกจากพระสุริยวงษา ซึ่งเป็นเจ้าเมืองแล้ว ก็พบชื่อขุนนางตำแหน่งต่าง ๆ เช่น อุปฮาด (อุปราช) ราชบุตร ราชวงศ์ ท้าวขัติยะ ท้าวสุริยะ ท้าวเพี้ยต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าก่อนเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ เมืองหล่มสักได้อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ แต่ด้วยการที่เวียงจันทน์ได้ตกเป็นประเทศราชของสยามมาตั้งแต่สมัยธนบุรี จึงอาจทำให้เจ้าเมืองและกรมการเมืองหล่มสักมีความสัมพันธ์กับทางฝ่ายสยามด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับเจ้าเมืองและกรมการเมืองเพชรบูรณ์ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน

สำหรับรูปแบบการปกครองหัวเมืองของลาวนั้น ราชสำนักได้ให้คนในท้องถิ่นปกครองกันเอง แต่ผู้ที่จะเป็นเจ้าเมืองและกรมการเมืองผู้ใหญ่จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนัก ภายในเมืองจะมีกรมการเมืองผู้ใหญ่จำนวน ๔ คนซึ่งเรียกว่า “อาญาสี่” หรือ “อาชญาสี่” ประกอบด้วยตำแหน่งเจ้าเมือง, อุปฮาด, ราชวงศ์และราชบุตร อำนาจหน้าที่ของคณะอาญาสี่ก็จะลดหลั่นกันลงไป (กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๓๒ : ๓๔)

ยังมีหลักฐานประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นเกี่ยวกับสมณศักดิ์ พระสงฆ์ในพื้นที่อำเภอหล่มเก่าและหล่มสักในอดีต ซึ่งมีการเรียกชื่อ พระสงฆ์ในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลายรูปที่มรณภาพไปแล้ว ว่า “หลวงพ่อหลักคำ” อย่างเช่น อดีตเจ้าอาวาสวัดทุ่งธงไชยและวัดไพโร สณห์ศักคาราม เป็นต้น อันเป็นสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ในวัฒนธรรม ล้านช้าง ซึ่งก็เป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ฝ่ายสงฆ์ของ เมืองหล่มสักก็อาจจะสังกัดหรืออยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์ทาง ฝ่ายเวียงจันทน์ ไม่ได้สังกัดกับการปกครองคณะสงฆ์ทางฝ่ายสยาม มาก่อน

◀ เจดีย์บรรจุอัฐิ
หลวงพ่อหลักคำ
อดีตเจ้าอาวาส
วัดไพโรสณห์ศักคาราม

และผลจากการศึกษาของขวัญเมือง จันทโรจณี (๒๕๓๔ : ๖๓) ยังได้พบหลักฐานชั้นต้นที่สนับสนุนหลักฐานทางโบราณคดีและสถาปัตยกรรมว่า ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์อำนาจของราชสำนักล้านช้างเวียงจันทน์ครอบคลุมการเก็บส่วยถึงหัวเมืองที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาเพชรบูรณ์ เช่น เมืองเลย เมืองภูเขียว และเมืองขึ้นของเมืองเพชรบูรณ์บางส่วนอีกด้วย

ในเอกสารจดหมายเหตุสมัยรัชกาลที่ ๓ บางชิ้นเรียกชาวเมืองหล่มสักว่า “ลาวหล่มสัก” หรือ “ลาวหล่ม” (จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๓, ๒๕๓๐ : ๑๖) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ของราชสำนักสยามหรือชาวสยามว่า ชาวเมืองหล่มสักนั้นเป็นชาวลาว “ลาวพุงขาว” (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงพระราชทานนาม, ๒๕๔๓ : ๑๓๕) ที่แตกต่างจากชาวเมืองเพชรบูรณ์และเมืองใกล้เคียงในหัวเมืองฝ่ายเหนือ

สงครามระหว่างราชสำนักเวียงจันทน์ในรัชกาลเจ้าอนุวงศ์กับราชสำนักกรุงเทพฯ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙ - ๒๓๗๑ หรือที่คุ้นเคยกันในชื่อเหตุการณ์ “ศึกเจ้าอนุวงศ์” เมืองหล่มสักเป็นอีกเมืองหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบเป็นอย่างมาก ชาวเมืองถูกกวาดต้อนและแตกฉานซ่านเซ็นบ้านเรือนถูกเจ้าราชวงศ์ (เหง้า) แม่ทัพใหญ่ของกองทัพเวียงจันทน์สั่งเผาทำลาย (ธีระวัฒน์ แสสนคำ, ๒๕๕๖ ก : ๑๑๓ - ๑๑๖)

หลังจากเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์ในปี พ.ศ. ๒๓๗๑ แม้ว่าเมืองหล่มสักจะอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงเทพฯ อย่างชัดเจนแล้ว แต่เนื่องจากเมืองหล่มสักเคยเป็นหัวเมืองลาว มีชาวลาวเป็นเจ้าของเมืองกรมการเมือง และชาวเมืองจำนวนมาก การติดต่อราชการกับราชสำนัก

อย่างเช่นการส่งเอกสารหนังสือไปบอกก็ยังคงใช้อักษรลาว (อักษรไทยน้อย) ส่งลงไปกรุงเทพฯ จากนั้นขุนนางในราชสำนักก็จะทำการแปลหนังสือเป็นภาษาไทยก่อนที่จะนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายรายงานพระมหากษัตริย์ (ขวัญเมือง จันทโรจณี, ๒๕๓๔ : ๒๘๔) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นหัวเมืองลาวของเมืองหล่มสัก และความผ่องปรนของราชสำนักกรุงเทพฯ ที่มีต่อเมืองที่เคยเป็นหัวเมืองลาวมาก่อน

ในลักษณะเดียวกัน รูปแบบการปกครองภายในเมืองหล่มสัก หลังจากเสร็จศึกเจ้าอนุวงศ์นั้น ผู้เขียนเชื่อว่าน่าจะมีการปกครองแบบเดิม โดยที่ขุนนางกรมการเมืองมีตำแหน่งแบบที่เคยอยู่ภายใต้การปกครองของราชสำนักเวียงจันทน์ เนื่องจากมีหลักฐานการแต่งตั้งขุนนางกรมการเมืองหล่มสักในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ปี พ.ศ. ๒๔๑๙ ที่โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งท้าวชิตยะเป็นอุปฮาดเมืองหล่มสักปรากฏอยู่ว่า “ให้ท้าวชิตยะ เปนอุปฮาดเมืองหล่มสักดีจงช่วยพระยาสุริยวงษา เจ้าเมืองหล่มสักดีคิดอ่านราชการบ้านเมืองแลฟังบังคับบัญชาเจ้าเมืองหล่มสักดีแต่ที่เปนยุติธรรมและชอบด้วยราชการ...” (กองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๑ : ๔๔)

ความสัมพันธ์ด้านศิลปกรรม

ระหว่างเมืองหล่มสักกับราชสำนักล้านช้าง

ในเขตเมืองหล่มสักมีการพบหลักฐานทางศิลปกรรมหลายอย่างที่สามารถใช้เป็นหลักฐานประกอบการศึกษาและพิจารณาเกี่ยวกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองหล่มสักอันเกี่ยวข้องกับการเมืองและสังคมวัฒนธรรมล้านช้าง

การศึกษาด้านประวัติศาสตร์ศิลปะลาวของสงวน รอดบุญ (๒๕๔๕ : ๑๓๕) ในพื้นที่อำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ในลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนนั้น มีชุมชนลาวตั้งถิ่นฐานอยู่มากมาย เข้าใจว่าคงจะตั้งหลักแหล่งอยู่นานแล้ว อย่างน้อยก็เป็นช่วงในระยสมัยอยุธยาตอนปลาย สืบเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้พบหลักฐานจากพระธาตุหลวงลาวรูปทรงดอกบัวตูมแปดเหลี่ยมองค์หนึ่ง จากวัดฟุ้ง อำเภอหล่มสัก ภายในกรุพระธาตุพบจารึกบนแผ่นโลหะ จารึกสังกาด ๘๗ ตัว (ตรงกับ พ.ศ. ๒๒๗๘) พร้อมทั้งพระพุทธรูปปูนเงินค่าขนาดเล็ก กระโถนและเต้าปูนสำริดซึ่งตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลาย ดังนั้น วัดต่าง ๆ ในอำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสักจึงปรากฏพระธาตุแบบลาวก่อด้วยอิฐสอดินตามรูปทรงสถาปัตยกรรมของกลุ่มแม่น้ำโขงและลุ่มแม่น้ำชี เป็นสถาปัตยกรรมที่มีแต่สมัยเวียงจันทน์มาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

- ▲ เจดีย์วัดทุ่ง ซึ่งเคยมีการค้นพบจารึกบนแผ่นโลหะ ปัจจุบันอยู่ภายในบริเวณโรงเรียนพ่อขุนผาเมืองอุบลรัตน์ ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ผลการศึกษารูปทรงสถาปัตยกรรมของพระธาตุในอำเภอ
หล่มสักและอำเภอหล่มเก่าข้างต้นยังสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง
“ธาตุอีสาน” ของวิโรดม ศรีสุโร (๒๕๓๙ : ๙ - ๑๐) ที่พบว่าพระธาตุ
วัดศรีวิชัย วัดโพนชัย วัดตุมคำมณี เขตอำเภอหล่มสัก พระธาตุวัด
ศรีฐานปิยาราม และวัดทุ่งธงไชย เขตอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์
มีรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมคล้ายกับพระธาตุในภาคอีสานและในวัด
ต่าง ๆ ของลาว และสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง “ศิลปกรรมสะท้อน
ความเป็นชุมชนลาวในเขตอำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัด
เพชรบูรณ์” ของมณฑล ประภากรเกียรติ (๒๕๕๖) ที่พบว่าเขตอำเภอ
หล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า มีพระธาตุ (เจดีย์) สิม (โบสถ์) พระพุทธรูป
และอุโบสถ (จิตรกรรม) จำนวนมากที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์แต่
ได้รับแรงบันดาลใจหรืออิทธิพลงานช่างลาวอย่างปฏิเสธไม่ได้

ในทำนองเดียวกัน งานการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะของ
หลวงพ่อบุญรอด วัดตาล พระพุทธรูปเก่าแก่และสำคัญของอำเภอหล่มสัก
ของจินตนา สนามชัยกุล (๒๕๕๔ : ๓๖ - ๓๘) ก็พบว่า เป็นพระพุทธร
รูปที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจากล้านช้าง และน่าจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา
ตอนต้นหรือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๑ หากข้อสันนิษฐานข้างต้น
เป็นความจริงก็สะท้อนให้เห็นว่าเมืองหล่มสักอาจมีชาวลาวเข้ามาตั้ง
ถิ่นฐานช้านานแล้ว

เช่นเดียวกับรายงานการสำรวจทางโบราณคดีของศรีศักร
วัลลิโภดม (๒๕๕๒ : ๑๗๔) ในเขตลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนบนบริเวณ
อำเภอหล่มเก่าและอำเภอหล่มสัก พบว่าลักษณะโบราณสถานวัดฤ
ล้วนเป็นของที่สืบเนื่องในวัฒนธรรมของพวกลาวที่อพยพจากบริเวณ

ลุ่มแม่น้ำโขงทั้งสิ้น ชุมชนที่พบบางแห่งมีวัดและเจดีย์ขนาดใหญ่ แต่รูปแบบทางศิลปะสถาปัตยกรรมนั้นกระเตื้องไปทางศิลปะแบบล้านช้าง ในสมัยอยุธยาตั้งแต่ตอนกลางลงมาเกือบทั้งนั้น สิ่งที่น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความจริงในเรื่องนี้เป็นอย่างดีก็คือ ตามผิวดินของบริเวณชุมชนโบราณและวัดโบราณในลุ่มแม่น้ำป่าสักตอนนี้ไม่พบเศษภาชนะดินเผาเคลือบแบบสังคโลก และแบบเผาแกร่งที่เรียกว่าไหหินที่ผลิตจากเตาแม่น้ำน่านที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นขึ้นไป ในทำนองตรงข้ามจะพบเศษภาชนะดินเผาแบบธรรมดาที่ปะปนอยู่กับเครื่องปั้นดินเผาแกร่งสีด้าบั้ง สีเทาบ้าง เป็นแบบที่พบในเขตอีสานตอนบนโดยทั่วไป

◀ เจดีย์รายทรงบัวเหลี่ยม
วัดทุ่งธงไชย
ตำบลหล่มเก่า
อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์

เจดีย์ฐานสูง ▶
องค์ระฆังคล้ายทรงบัวเหลี่ยม
ที่ถูกเขียนอยู่บนแผ่นอิฐโบราณ
พบในเขตตำบลบ้านหวาย
อำเภอหล่มสัก
(ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ
อนุสรณ์สถานเมืองราด
อำเภอหล่มสัก)

จากหลักฐานและข้อมูลที่ผู้เขียนยกมานำเสนอข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่าในพื้นที่ซึ่งเคยเป็นอาณาบริเวณของเมืองหล่มสัก คือ เขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้มีการพบโบราณสถานและโบราณวัตถุที่คล้ายคลึงหรือได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอาณาจักรล้านช้างกระจายอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจดีย์และพระพุทธรูปปูนปั้น ตลอดจนเศษภาชนะดินเผาและข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบภายในท้องถิ่นและจากส่วนกลาง ที่แสดงให้เห็นว่าเมืองหล่มสัก อยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมของอาณาจักรล้านช้างอย่างชัดเจน หากจะกล่าวว่าเมืองหล่มสักเป็นชุมชนโบราณวัฒนธรรมล้านช้างก็ย่อมได้

- ▲ ช้าย : เจดีย์ทรงแปดเหลี่ยม วัดตุมคามณี ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก
ขวา : เจดีย์ทรงบัวเหลี่ยม วัดโพนชัย ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก

ดังนั้น พระพุทธรูปโบราณที่พบในเขตเมืองหล่มสัก คือ พื้นที่อำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ จึงล้วนแต่เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างหรือได้รับอิทธิพลศิลปะล้านช้างอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ แม้ว่าจะถูกสร้างขึ้นเมื่อเมืองหล่มสักอยู่ภายใต้การปกครองของราชสำนักกรุงเทพฯ หลังศึกเจ้าอนุวงศ์แล้วก็ตาม

พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก

ในการศึกษาเรื่อง “พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก” ในครั้งนี้ ผู้เขียนได้กำหนดขอบเขตของพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักไว้ว่า ต้องเป็นพระพุทธรูปที่มีข้อมูลระบุนอายุการสร้างมากกว่า ๘๐ ปีขึ้นไปหรือมีข้อมูลในท้องถิ่นที่เชื่อถือได้ว่ามีการสร้างขึ้นมานานกว่า ๘๐ ปีมาแล้ว อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เป็นพระพุทธรูปที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มีคุณค่าทางด้านพุทธศิลป์ และมีความสำคัญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชนนั้น ๆ ซึ่งอยู่ภายในบริเวณอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการสำรวจและศึกษาเบื้องต้นสามารถแยกพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักออกเป็น ๘ กลุ่ม ตามลักษณะทางพุทธศิลป์และวัสดุในการสร้าง ได้แก่

- กลุ่มที่ ๑ พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔
- กลุ่มที่ ๒ พระพุทธรูปปูนปั้น ฐานสิงห์ พุทธศตวรรษที่ ๒๔
- กลุ่มที่ ๓ พระพุทธรูปปูนปั้น ประดับลวดลายบนผ้าสังฆาฏิ - จีวร
- กลุ่มที่ ๔ พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะพื้นบ้าน พุทธศตวรรษที่ ๒๕
- กลุ่มที่ ๕ พระพุทธรูปโลหะ
- กลุ่มที่ ๖ พระพุทธรูปไม้แกะสลัก
- กลุ่มที่ ๗ พระพุทธรูปปูนปั้น ฝีมือช่างเมืองน่าน
- กลุ่มที่ ๘ พระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะพิเศษ

กลุ่มที่ ๑

พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔

พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔ ถือเป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นที่มีขนาดใหญ่ และเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่มีอายุเก่าแก่มากที่สุดที่พบในเขตเมืองหล่มสัก

รูปแบบทางพุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ จากการศึกษาของมณฑล ประภากรเกียรติ (๒๕๕๖ : ๑๕๐ - ๑๕๓) พบว่ามีลักษณะบางประการคล้ายกับพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างที่หล่อด้วยสำริดที่พบในเขตลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งอาจเป็นลักษณะเดียวกับงานช่างหลวงของล้านช้างอยู่บ้าง คือ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ พระพักตร์ป้อม พระเนตรหริ่มองต่ำ ขมวดพระเกศาขนาดเล็กแบบหนามขนุน มีขอบโพระศกเป็นเส้นชัดเจน พระรัศมีเปลวนิยมทำเป็นกลีบบัววงซ้อนกัน และทำเป็นทรงคล้ายกรวยมีปุ่มแหลมยื่นออกมา ๔ ด้าน พระชนง์โค้งยกสูงขึ้นมาเป็นสัน พระนาสิกแบน ปลายเล็ก และโด่ง พระกรรมใหญ่ทำซ้อนกันหลายชั้น

ในส่วนของพระหัตถ์ที่มีขนาดใหญ่ไม่สมส่วนถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งในศิลปะล้านช้าง รวมไปถึงการทำปลายสังขมาภูขนาดใหญ่ยาวจรดพระนาภี เอกลักษณ์เด่นอีกประการหนึ่งคือ การทำพระโอษฐ์แยมสรวลคล้ายกับ “ยิ้มแบบล้านช้าง” อันเป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนามาจนเกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของล้านช้างเอง รวมทั้งถือเป็นแบบแผนที่ลงตัวและสมบูรณ์ที่สุด ก่อนที่จะแพร่กระจายไปยังที่ต่าง ๆ จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “พระพุทธรูปล้านช้างอย่างแท้จริง” ก็ได้ พระพุทธรูปลักษณะเช่นนี้กำหนดอายุได้ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๕๕ : ๑๙๑ - ๑๙๕)

ดังนั้น พระพุทธรูปปูนปั้นกลุ่มนี้จึงน่าจะมีอายุไม่เก่าไปกว่า ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และคงมีอายุไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ไปแล้วการสร้างพระพุทธรูปในเขตเมือง หล่มสักส่วนใหญ่เป็นงานฝีมือช่างพื้นถิ่นและมีขนาดเล็กกว่า พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะล้านช้าง พุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔ องค์กรสำคัญที่พบในเขตเมืองหล่มสัก ได้แก่

๑. พระเจ้าใหญ่วัดตาล เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒.๘๕ เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตกสู่แม่น้ำพุง ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในวิหาร พระเจ้าใหญ่วัดตาล บ้านวัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ พระเจ้าใหญ่วัดตาลเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวหล่มเก่าและใกล้เคียงมาโดยตลอด (จินตนา สนามชัยกุล, ๒๕๕๔ : ๓๔ - ๔๒)

บริเวณวัดตาลน่าจะเป็นศูนย์กลางของเมืองหล่มสักทางฝั่งตะวันออกหรือฝั่งซ้ายของแม่น้ำพุง ดังปรากฏว่าพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดตาลเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ที่สุดในฝั่งนี้ วิหารที่ประดิษฐานพระเจ้าใหญ่วัดตาลซึ่งหันหน้าไปทางทิศตะวันตกอันเป็นตำแหน่งของแม่น้ำพุงที่ไหลผ่านหน้าวัดยังคงเคยมีจิตรกรรมฝีมือช่างพื้นบ้านที่งดงามดังปรากฏในภาพถ่ายเก่า (เอนก นาวิกมูล และธงไชย ลิขิตพรสวรรค์, ๒๕๖๕ : ๖๓) เมื่อวิหารได้รับการบูรณะใหม่จึงไม่มีจิตรกรรมหลงเหลืออยู่ ปัจจุบันวัดตาลยังเป็นวัดสำคัญของชุมชนหล่มเก่า

นอกจากพระเจ้าใหญ่วัดตาลแล้ว ภายในวิหารพระเจ้าใหญ่ วัดตาลยังมีพระพุทธรูปปูนปั้น ปางเปิดโลก จำนวน ๒ องค์ ประทับ ยืนคู่กันอยู่ด้านข้างองค์พระเจ้าใหญ่วัดตาล และมีพระพุทธรูปปูนปั้น ปางไสยาสน์ ประดิษฐานอยู่ด้านหน้าพระเจ้าใหญ่วัดตาล พระพุทธรูป ปูนปั้นทั้งสามองค์นี้โดยรวมมีรูปแบบทางพระพุทธรูปศิลป์เป็นพระ พุทธรูปศิลปะล้านช้าง สันนิษฐานว่าถูกสร้างขึ้นภายหลังพระเจ้าใหญ่ วัดตาลไม่นานนัก กำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔

▲ พระเจ้าใหญ่วัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

กลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้น
ศิลปะล้านช้าง
ในวิหารพระเจ้าใหญ่วัดตาล ▶

กลุ่มพระพุทธรูปโบราณ ▶
ในวิหารพระเจ้าใหญ่วัดตาล
จากภาพถ่ายเก่ายุค ๒๔๙๐
(ที่มาภาพ : เอนก นาวิกมูล
และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์,
๒๕๖๕ : ๖๓)

๒. พระเจ้าใหญ่วัดศรีมงคล บ้านหินกลิ้ง เป็นพระพุทธรูป
ปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒.๕๐ เมตร ประดิษฐาน
เป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัดศรีมงคล บ้านหินกลิ้ง ตำบลหล่มเก่า
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระเจ้าใหญ่วัดศรีมงคล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

๓. หลวงพ่อขาว วัดป่าไชโย เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารวัดป่าไชโย (ร้าง) บ้านวัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

▼ หลวงพ่อขาว วัดป่าไชโย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

กลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นในวิหารหลวงพ่อขาว ▲
วัดป่าไชโย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า

หลวงพ่อขาวประดิษฐานบนฐานบัวคว่ำ - บัวหงายแบบเอวขัน ฐานด้านบนตรงมุมทำเป็นบัวอน ด้านหน้าบนฐานซุกซีเดียวกันมีพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดเล็กจำนวน ๔ องค์ ซึ่งมีลักษณะทางพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับหลวงพ่อขาวซึ่งเป็นพระประธานในวิหาร สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดเล็กกลุ่มนี้อาจจะถูกสร้างขึ้นคนละช่วงเวลากับการสร้างพระประธาน

๔. พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ วัดศรีวิชัย พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓.๕๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในวิหารหลวงวัดศรีวิชัย บ้านหวาย ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ อาจกล่าวได้ว่าพระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ วัดศรีวิชัย เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นโบราณที่มีสัดส่วนขนาดใหญ่ที่สุดในเขตเมืองหล่มสัก

- ▼ พระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ
วัดศรีวิชัย ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการบูรณะพระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ วัดศรีวิชัย โดยกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๕ พบว่าพระพุทธรูปองค์นี้มีร่องรอยของการลงรัก ปิดทองทั่วองค์พระมาก่อน และมีร่องรอยลวดลายปูนปั้นประดับ บางส่วนบนส่วนพระเศียรและองค์พระด้วย สะท้อนให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของผู้คนในเขตชุมชนโบราณ บ้านห้วยเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔ ได้เป็นอย่างดี

ภายในวิหารด้านหลังพระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ วัดศรีวิชัย ยังมีงานสถาปัตยกรรมแบบล้านช้างที่เรียกว่า “อุบมุง” ตั้งอยู่ ด้านข้างอุบมุงมีช่องแสงคั่นด้วยลูกมะหวด ส่วนเรือนยอดเป็นบัวเหลี่ยมและมีร่องรอยการลงรักปิดทอง ภายในอุบมุงประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะล้านช้าง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร อยู่ในสภาพชำรุด สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นก่อนพระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ เล็กน้อย

▲ อุบมุงและพระพุทธรูปปูนปั้นในอุบมุงด้านหลังพระเจ้าใหญ่องค์ตื้อ วัดศรีวิชัย

๕. **พระเจ้าใหญ่นาแซง** เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓.๕๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธาน อยู่ภายในสิมวัดธาตุพลแพง บ้านนาแซง ตำบลนาแซง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นพระพุทธรูปที่ชาวหล่มสักให้ความเคารพนับถือ มากที่สุดองค์หนึ่ง และห้ามสตรีเข้าไปในพื้นที่สิมด้วย ซึ่งเคยมีสตรี แอบเข้าไปสักการะพระเจ้าใหญ่นาแซงภายในสิม ต่อมาจึงเกิดเหตุการณ์ เพลิงไหม้พระมและโต๊ะหมู่บูชาหน้าองค์พระพุทธรูป ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นอาเพศที่เกิดจากกรณีดังกล่าว (พระมหาทนงศักดิ์ สัจจวโร, สัมภาษณ์)

▼ **พระเจ้าใหญ่นาแซง**

วัดธาตุพลแพง ตำบลนาแซง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าใหญ่นางแขงมีร่องรอยการลงรักปิดทองทั้งองค์ ประทับนั่งเสมอกับพื้นสิม โดยสิมที่ประดิษฐานพระเจ้าใหญ่นางแขงได้มีการบูรณะและสร้างใหม่มาแล้วถึง ๓ ครั้ง หลังแรกเป็นอาคารโถง หลังต่อมาเป็นอาคารก่ออิฐสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔ ส่วนหลังปัจจุบันสร้างเมื่อราว พ.ศ. ๒๕๔๒ (พระครูพัชรเหมคุณ, สัมภาษณ์) การบูรณะสิมแต่ละครั้งได้มีการบูรณะพระพุทธรูปด้วย ดังปรากฏว่าส่วนพระพักตร์ของพระเจ้าใหญ่นางแขงมีขนาดใหญ่ไม่สมส่วนกับพระวรกายและเอียงไปทางซ้ายในปัจจุบัน

๖. พระเจ้าใหญ่วัดไตรภูมิ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๗๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัดไตรภูมิ บ้านสักหลง ตำบลสักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

◀ พระเจ้าใหญ่วัดไตรภูมิ
ตำบลสักหลง
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ ลายพอกคำและลายปูนปั้นที่ฐานชุกชีพระเจ้าใหญ่วัดไตรภูมิ

พระพุทธรูปองค์นี้มีลักษณะพิเศษคือ มีการลงรักปิดทองทั่วทั้งองค์ ประทับนั่งบนฐานแบบเอวชั้นขนาดใหญ่ มีการลงรักและประดับลายพอกคำ ฐานล่างมีการประดับลายปูนปั้นคล้ายขาสีงห์ แต่ถูกปูนหุ้มทำให้ไม่สามารถเห็นรูปแบบได้ชัดและมีลายปูนปั้นรูปหน้ากาลหรือราหูประดับที่ฐานด้านล่างข้างขวา และซ้าย สันนิษฐานว่าพระเจ้าใหญ่วัดไตรภูมิน่าจะสร้างขึ้นในราวช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔

๗. พระเจ้าใหญ่ วัดทุ่งธงไชย เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒.๒๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระพุทธรูปองค์นี้เดิมเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่วัดตาล และพระเจ้าใหญ่วัดศรีมงคล บ้านหินกลิ้ง แต่ต่อมาทางวัดและชุมชนได้จ้างช่างชาวเมืองพะเยามาบูรณะสีม และบูรณะส่วนพระพักตร์ของพระพุทธรูปจนทำให้มีพุทธศิลป์คล้ายกับพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านล้านนา ต่อมาได้ว่าจ้างช่างชาวสุโขทัยมาบูรณะโดยเฉพาะส่วนพระพักตร์อีกครั้ง จึงทำให้พระเจ้าใหญ่วัดทุ่งธงไชยมีลักษณะพุทธศิลป์เป็นแบบศิลปะล้านช้างผสมศิลปะสุโขทัย (พระครูสุธรรมพัชรศาสน์, สัมภาษณ์; ศุภกฤต บุญเรือง, สัมภาษณ์)

- ▼ ช้าย : พระเจ้าใหญ่วัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอลหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ในปัจจุบัน
- ขวา : พระเจ้าใหญ่วัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอลหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ หลังการบูรณะโดยช่างจากจังหวัดพะเยา (ที่มาภาพ : ศุภกฤต บุญเรือง)

๘. พระพุทธชัยมงคล เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย
ลงรักปิดทองทั้งองค์ ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๓ เมตร
ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตศรีมงคล หรือวัดกลาง
ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

◀ พระพุทธชัยมงคล
วัดศรีมงคล
ตำบลหล่มสัก
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

พระพุทธชัยมงคลถือเป็นพระพุทธรูปสำคัญประจำเมือง
หล่มสัก โดยรับการอุปถัมภ์จากกลุ่มเจ้าเมืองและกรรมการเมืองหล่มสัก
มาโดยตลอด ดังพบว่าด้านหน้าสิมวัตศรีมงคลมีเจดีย์บรรจุอัฐิของ
อดีตเจ้าเมืองและทนายาทตั้งอยู่หลายองค์ และสิมหลังนี้ยังถูกใช้เป็น
ที่ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาประจำเมืองหล่มสัก ด้วยเหตุนี้จึงสันนิษฐาน
ว่าพระพุทธชัยมงคลน่าจะสร้างขึ้นในราวช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔
หลังการย้ายศูนย์กลางเมืองหล่มสักจากบริเวณลุ่มแม่น้ำพุงมายังริม
ฝั่งแม่น้ำป่าสัก

- ▲ สิมวัดศรีมงคล อำเภอหล่มสัก ถ่ายราว พ.ศ. ๒๕๐๐
ก่อนรื้อเพื่อสร้างสิมหลังใหม่
(ที่มาภาพ : เอนก นาวิกมูล และธงไชย ลิขิตพรสวรรค์, ๒๕๖๕ : ๙๑)

๙. พระเจ้าใหญ่ วัดศรีสะอาด เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัดศรีสะอาด บ้านศรีสะอาด ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอห่มสีก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าใหญ่วัดศรีสะอาด มีพุทธลักษณะพระพักตร์เรียวยาวผดพระเกศาเล็กและแหลม พระกรรณยาว พระรัศมีทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สังขารเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดตรงจรดพระนาภี พระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ ชัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลารูปแบบทางพุทธศิลป์เช่นนี้ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปปูนปั้นหลายองค์ในเขตเมืองอุบลราชธานี พระเจ้าใหญ่วัดศรีสะอาดน่าจะสร้างขึ้นในราวช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ หลังการย้ายศูนย์กลางเมืองห่มสีกจากบริเวณลุ่มแม่น้ำพุงมายังริมฝั่งแม่น้ำป่าสัก

◀ พระเจ้าใหญ่
วัดศรีสะอาด
ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอห่มสีก
จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ หลวงพ่อสามพี่น้อง วัดศรีมงคล ตำบลนาเกาะ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๐. หลวงพ่อสามพี่น้อง วัดศรีมงคล บ้านนาเกาะ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย จำนวน ๓ องค์ เดิมประดิษฐานเป็นพระประธานในสิมเก่าวัดศรีมงคล บ้านนาเกาะ ตำบลนาเกาะ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ภายหลังมีการบูรณะและขยายสิมใหม่ทางวัดจึงได้หล่อพระพุทธรูปองค์ใหม่เป็นพระประธานในสิมแทน (พระครูปริยัติพัชรวิธาน, สัมภาษณ์)

หลวงพ่อสามพี่น้อง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นที่เคยได้รับการบูรณะหลายครั้ง องค์กลางขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๕๐ เมตร ส่วนอีกสององค์หน้าตักกว้าง ๑.๓๐ เมตร ปัจจุบันส่วนพระวรกายทาด้วยสีขาวย จีวรทาด้วยสีทอง แต่ส่วนพระรัศมีของหลวงพ่อสามพี่น้องมีลักษณะเป็นทรงเปลวซึ่งไม่เคยได้รับการบูรณะเลยมีความคล้ายคลึงกับพระรัศมีของพระเจ้าใหญ่วัดตาลและพระเจ้าใหญ่วัดไตรภูมิซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะล้านช้าง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔

▲ รูปแบบทางพุทธศิลป์ หลวงพ่อสามพี่น้อง วัดศรีมงคล
ตำบลนาเกาะ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๒. หลวงพ่อจอมแจ้ง วัดตาล เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๐๕ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในฐานสี่มุมวัดตาล บ้านวัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ตามประวัติระบุว่า หลวงพ่อจอมแจ้งเดิมเป็นพระประธานในวิหารวัดจอมแจ้งซึ่งปัจจุบันเป็นวัดร้าง ต่อมาพระสงฆ์และชาวบ้านวัดตาลจึงได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ที่วัดตาลเพื่อทำการรักษาและสักการบูชา ต่อมาจึงได้ย้ายไปประดิษฐานเป็นพระประธานในสี่มุมของวัดตาลซึ่งเหลือเฉพาะส่วนฐาน และสร้างอาคารโถงครอบซากสี่มุมไว้

▼ หลวงพ่อจอมแจ้ง วัดตาล ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๓. พระเจ้าใหญ่ วัดศรีบุญเรือง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในวิหารวัดศรีบุญเรือง ซึ่งเป็นวัดร้าง ปัจจุบันถูกใช้งานเป็นห้องเรียนพระพุทธศาสนาของโรงเรียนชุมชนบ้านตัว ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรืองได้รับการบูรณะใหม่จนทำให้ไม่ปรากฏรูปแบบพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างชัดเจนนัก แต่วิหารที่ประดิษฐานพระเจ้าใหญ่วัดศรีบุญเรืองแสดงให้เห็นถึงความเป็นอาคารเก่าแก่ที่สร้างมาตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ก่อนเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ และได้รับการบูรณะอีกครั้งในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ดังปรากฏภาพจิตรกรรมที่สันนิษฐานว่าวาดขึ้นในช่วงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (เอนก นาวิกมูล และธงไชย ลิขิตพรสวรรค์, ๒๕๖๕ : ๒๑๔)

◀ พระเจ้าใหญ่
วัดศรีบุญเรือง (ร้าง)
ตำบลบ้านตัว
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๔. พระประธานในสิมวัตโพธิ์กลาง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตโพธิ์กลาง บ้านจางวาง ตำบลลานบัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พระพุทธรูปองค์นี้ส่วนพระวรกายค่อนข้างอวบและป้อม พระโอษฐ์เล็ก ไม่สมดุกับพระพักตร์ สันนิษฐานว่าส่วนพระพักตร์ได้จะเคยได้รับการบูรณะซ่อมแซมมาแล้ว

๑๕. หลวงพ่อตากแดด เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๘๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ในวิหารจัตุรมุขภายในวัดโพนชัย ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เดิมประทับนั่งอยู่กลางแจ้งบนซากเนินอิฐขนาดใหญ่ สันนิษฐานว่าเคยเป็นวิหารมาก่อน ชาวบ้านจึงเรียกว่า “หลวงพ่อดากแดด”

พระพุทธรูปองค์นี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับเจดีย์ประธานทรงบัวเหลี่ยมศิลปะล้านช้างซึ่งประดิษฐานอยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่าจะอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๔ (มณฑล ประภากรเกียรติ, ๒๕๕๖ : ๙๕) แต่เดิมหลวงพ่อดากแดดมีพระเศียรและองค์พระบางส่วนชำรุด ต่อมาจึงได้รับการบูรณะซ่อมแซมในภายหลัง ทำให้รูปแบบพุทธศิลป์ที่ปรากฏในปัจจุบันแทบไม่เหลือร่องรอยของศิลปะล้านช้าง

▲ ซ้าย : พระประธานในสิมวัดโพธิ์กลาง ตำบลลานบัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
ขวา : หลวงพ่อตากแดด วัดโพชนชัย ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๖. พระประธานในสิมวัดศรีบุญเรือง บ้านอุ่มกะทาด เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานในสิมวัดศรีบุญเรือง บ้านอุ่มกะทาด ตำบลศิลา อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระประธานในสิมวัตศรีบุญเรือง บ้านอุ่มกะทาด ตำบลคิลลา อำเภอหล่มเก่า

พระประธานในสิมวัตศรีบุญเรือง บ้านอุ่มกะทาด มีพุทธลักษณะและขนาดใกล้เคียงกับหลวงพ่ोजอมแจ้ วัดตาล ประทับนั่งบนฐานชุกชีที่ทำเป็นทรงเอวชันสูงประมาณ ๑.๕๐ เมตร บ้านอุ่มกะทาดเป็นชุมชนโบราณที่อยู่เหนือสุดในที่ราบลุ่มแม่น้ำป่าสัก และอยู่ในเส้นทางโบราณที่สามารถเชื่อมไปยังบ้านเมืองในลุ่มแม่น้ำเลยได้ พระประธานในสิมวัตศรีบุญเรือง บ้านอุ่มกะทาดจึงเป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้างที่อยู่เหนือสุดของเมืองหล่มสัก

กลุ่มที่ ๒

พระพุทธรูปปูนปั้นประทับบนฐานสิงห์

พระพุทธรูปปูนปั้นประทับบนฐานสิงห์ถือเป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นกลุ่มสำคัญอีกกลุ่มหนึ่งที่พบเฉพาะในเขตเมืองหล่มสักและเมืองด่านซ้าย

รูปแบบทางพุทธศิลป์โดยรวมของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ มีพุทธลักษณะพระพักตร์เรียว ขมวดพระเกศาเล็กและแหลม พระกรรณยาว พระรัศมีทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สันขาภิเษมเป็นแผ่นใหญ่ ปลายตัดตรงจรดพระนาภี พระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ ชัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ส่วนใหญ่ลงรักปิดทองทั้งองค์

ลักษณะโดดเด่นของพระพุทธรูปปูนปั้นกลุ่มนี้คือการประทับนั่งบนฐานขาสิงห์ ประดับด้วยซุ้มหน้ามุขและประตูหลอก ๓ ด้าน ส่วนใหญ่มีการลงรักและลงลายพอกคำอย่างงดงาม จากการศึกษาของมณฑล ประภากรเกียรติ (๒๕๕๖ : ๑๕๕) พบว่ารูปแบบของขาสิงห์มีน่องสิงห์ทำเป็นวงโค้งหักงอเช่นเดียวกันขาสิงห์วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยาตอนกลาง และเป็นรูปแบบเดียวกับขาสิงห์ในศิลปะล้านช้างที่พบตัวอย่างที่ขาสิงห์ของธาตุทรงบัวเหลี่ยมภายในถ้ำสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู ราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และยังคงนิยมอย่างต่อเนื่องในขาสิงห์ประดับฐานธาตุหรือการทำลายฉลุฐานพระพุทธรูปหลายองค์

ส่วนแข้งสิงห์ที่เพรียวนั้นเป็นลักษณะแข้งสิงห์สมัยอยุธยา ตอนปลายจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ส่วนแนวนอนเหนือท้อง สิงห์คือหลังสิงห์คลี่คลายเป็นสันที่เอนลาดจนเป็นบัวคว่ำ แต่บัวคว่ำ ดังกล่าวมีลักษณะตัวดปลายขึ้นหรือที่เรียกว่า “บัวอง” อันเป็นเอกลักษณ์ในศิลปะล้านช้าง รูปแบบที่คลี่คลายของขาสิงห์ที่เพรียว เล็กและหลังสิงห์แบบลาดเอนเช่นนี้ น่าจะมีอายุหลังจากสมัยอยุธยา ตอนปลายแล้ว และอาจร่วมสมัยกับกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นราว พุทธศตวรรษที่ ๒๔

จากการสำรวจของผู้เขียนพบว่าฐานพระพุทธรูปลักษณะ เช่นนี้พบเฉพาะในเขตเมืองหล่มสักและเมืองด่านซ้ายซึ่งอยู่ใกล้เคียง กัน สันนิษฐานว่า ฐานขาสิงห์ ประดับด้วยซุ้มหน้ามุขและประตูหลอก ๓ ด้าน น่าจะได้รับแรงบันดาลใจหรืออิทธิพลจากฐานพระพุทธรูป พระเจ้าใหญ่ พระประธานในวิหารหลวงวัดโพนชัย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พระเจ้าใหญ่ วัดโพนชัย เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร รูปแบบพุทธศิลป์โดยรวมเป็น พระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ฝีมือช่างท้องถิ่น กำหนดอายุราวพุทธ ศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓ (ธีระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๖๑ : ๓๔ - ๓๕) ประทับ นั่งบนฐานชุกชีขนาดใหญ่ ประดับด้วยซุ้มหน้ามุขและประตูหลอก ๓ ด้าน แต่รูปแบบของฐานยังไม่มี การขึ้นรูป หรือตกแต่งเป็นลักษณะ ขาสิงห์ จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบของพระพุทธรูปที่ประทับนั่ง บนฐานขาสิงห์ ประดับด้วยซุ้มหน้ามุขและประตูหลอก ๓ ด้าน ก่อน ที่จะมีการตกแต่งเป็นรูปขาสิงห์ชัดเจนกว่าได้

▲ **ฐานพระพุทธรูปพระเจ้าใหญ่ วัดโพนชัย ตำบลด่านซ้าย
อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย**

นอกจากนี้ ในเขตเมืองด่านซ้ายยังมีพระพุทธรูปที่ประทับ
นั่งบนฐานสิงห์อีกจำนวน ๓ องค์ ได้แก่ พระประธานในวิหารหลวง
วัดศรีภูมิ บ้านนาหอ พระประธานในวิหารหลวงวัดศรีบุญเรือง บ้าน
นาฮี และพระประธานในวิหารหลวงวัดโพธิ์ศรี บ้านนาดี (ธีระวัฒน์
แสนคำ, ๒๕๖๐ : ๒๔ - ๓๔)

๑.

๒.

๓.

- ◀ ๑ : พระประธานในวิหารหลวง วัดศรีภูมิ บ้านนาหอ ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
- ๒ : พระประธานในวิหารหลวง วัดศรีบุญเรือง บ้านนาฮี ตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
- ๓ : พระประธานในวิหารหลวง วัดโพธิ์ศรี บ้านนาดี ตำบลนาดี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ความน่าสนใจอีกอย่างหนึ่งของฐานพระพุทธรูปกลุ่มนี้ที่พบในเขตเมืองหล่มสัก คือที่ฐานพระพุทธรูปจะมีการประดับลวดลายที่เรียกว่า “ลายฟอกคำ” ซึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่ถือเป็นเอกลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของศิลปะลาวล้านช้าง ลายฟอกคำคือภาพที่เขียนเป็นลายทองซึ่งคล้ายคลึงกับงานศิลปะในล้านนา หรือในภาคเหนือของไทยที่เรียกว่า “ลายคำ”

ลายฟอกคำ คือ การลงรักสีดำและแดงที่พื้น แล้วปิดทองลงไป ที่ตัวลวดลายคล้ายกับลายรดน้ำ จะต่างกันตรงกรรมวิธี ลายฟอกคำจะมีการทำแบบลวดลายลงบนแผ่นกระดาษก่อน แล้วตัดหรือฉลุโปร่งเป็นตัวลาย ต่อจากนั้นจึงนำขึ้นไปทาบบนผนังที่ทาร์กไว้ก่อน แล้วจึงปิดทองบริเวณที่ฉลุลายไว้ สุดท้ายก็จะได้ลวดลายตามต้องการ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๕๕ : ๒๘๒)

▲ ลายฟอกคำฐานชุกชีหลวงพ่อใหญ่ พระประธานในลิมวัดคิลามงคล

ผลการศึกษาของผู้เขียนทำให้ได้ข้อสังเกตและข้อสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปในเขตเมืองหล่มสักที่ประทับนั่งบนฐานขาสิงห์น่าจะมีการประดับลายฟอกคำที่ฐานแทบทุกองค์ เนื่องจากปรากฏข้อมูลในปัจจุบันว่าฐานพระพุทธรูปในกลุ่มนี้ที่ยังไม่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมได้แก่ พระประธานในพระวิหารวัดไพโรสถ์ศักดาราม พระประธานในสิมวัดศิลามงคล และพระประธานในวิหารวัดโพธิ์ทอง ปัจจุบันยังคงปรากฏลายฟอกคำที่ฐานให้เห็นอย่างชัดเจน ส่วนพระพุทธรูปที่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมฐานใหม่หลายองค์ก็ยังมีคำบอกเล่าว่าที่ฐานเดิมเคยมีลายทองประดับอยู่ พระพุทธรูปที่ประทับนั่งบนฐานขาสิงห์ในเขตเมืองด่านซ้ายก็มีร่องรอยการประดับลายฟอกคำที่ฐานทุกองค์เช่นกัน (ธีระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๖๐ : ๒๔ - ๓๔)

▲ ลายฟอกคำฐานชุกชี พระประธานในพระวิหารวัดไพโรสถ์ศักดาราม ซึ่งปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุดอย่างมาก

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานและบริบทที่เกี่ยวข้อง พระพุทธรูปปูนปั้นกลุ่มนี้จึงน่าจะมียายุไม่เก่าไปกว่าปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และคงมียายุไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ไปแล้ว ซึ่งการสร้างพระพุทธรูปในเขตเมืองหล่มสักส่วนใหญ่เป็นงานฝีมือช่างพื้นถิ่นและมีขนาดเล็กกว่า พระพุทธรูปปูนปั้นซึ่งรองรับด้วยฐานสิงห์พุทธศตวรรษที่ ๒๔ องค์สำคัญที่พบในเขตเมืองหล่มสัก ได้แก่

๑. พระประธานในวิหารวัดโพธิ์ทอง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๔๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในวิหารวัดโพธิ์ทอง บ้านน้ำครั่ง ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

◀ พระประธาน
ในวิหารวัดโพธิ์ทอง
บ้านน้ำครั่ง
ตำบลวังบาล
อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์

พระประธานในวิหารวัดโพธิ์ทอง มีพุทธลักษณะพระพักตร์ ป้อมกลม พระเนตรเปิดมองตรง ขมวดพระเกศาเล็กและแหลม พระรัศมีขนาดใหญ่ทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก ริมฝีพระโอษฐ์ล่างหนา พระนาสิกใหญ่และมีสันพระนาสิก สันขาภิเป็นแผ่นใหญ่ปลายตัดตรงจรดพระนาภี พระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ พระวรกายค่อนข้างอวบไม่สมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ลักษณะพุทธศิลป์เช่นนี้เป็นรูปแบบที่ถูกจัดเป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้านที่เป็นงานช่างพื้นบ้านลาว - อีสานอย่างแท้จริง ซึ่งรูปแบบเช่นนี้มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ (มณฑล ปรากฏการเกียรติ, ๒๕๕๖ : ๑๕๓)

▲ รูปแบบฐานชุกชีพระประธานในวิหารวัดโพธิ์ทอง ตำบลวังบาล อำเภอลำหมั่งแก้ว จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระประธานในพระวิหาร วัดไพธสณฑ์ศักราราม ตำบลวัดป่า
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ส่วนวิหารวัดโพธิ์ทองซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระประธานองค์นี้
จากการศึกษาของนฤมล กางเกตู (๒๕๕๖ : ๑๐๑ - ๑๑๑) เป็นอาคาร
ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับรูปแบบสิมในศิลปะล้านช้าง เช่น ผนัง
อาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่อฐานสูงแบบแอวขันหรือเอวขัน ผนัง
ก่อทับทั้งสี่ด้าน ด้านข้างมีช่องแสงด้านละ ๒ ช่อง มีประตูทางเข้า
เพียงด้านหน้าด้านเดียว ผนังด้านนอกมีแขนงหรือคันทวยแกะสลัก

ไม้รูปนาคที่มีความงดงาม วิหารหลังนี้มีอายุราว ๒๐๐ ปี สอดคล้องกับรูปแบบพุทธศิลป์ของพระพุทธรูปประธานภายในวิหาร วิหารหลังนี้เดิมเคยถูกเรียกว่า “สิม” ด้วยเข้าใจว่าเป็นสิมเก่าหรือสิมเก่าของวัดโพธิ์ทอง แต่แท้จริงแล้วสิมหลังเก่าของวัดโพธิ์ทองตั้งอยู่ทางทิศใต้เยื้องไปด้านหลังของวิหาร ต่อมาถูกรื้อและสร้างสิมหลังใหม่ครอบทับจึงทำให้เกิดการเข้าใจผิดว่าวิหารหลังนี้เป็นสิมเก่าของวัดโพธิ์ทอง

๒. พระประธานในพระวิหารวัดไพรสณฑ์ศักดิ์คาราม เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๖๕ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในพระวิหารวัดไพรสณฑ์ศักดิ์คาราม พระอารามหลวง ตำบลวัดป่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระประธานในพระวิหารวัดไพรสณฑ์ศักดิ์คาราม มีพุทธลักษณะพระพักตร์เรียว ขมวดพระเกศาเล็กและแหลม พระกรรณยาว พระรัศมีทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สังขมาภิเป็นแผ่นใหญ่ ปลายตัดตรงจรดพระนาภี พระหัตถ์ก่อนข้างใหญ่ ชัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ลงรักปิดทองทั้งองค์ รูปแบบเช่นนี้เปรียบเทียบกับพระพุทธรูปพื้นบ้านในภาคอีสาน เช่น พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี (มณฑล ประภากรเกียรติ, ๒๕๕๖ : ๑๕๑ - ๑๕๒) สันนิษฐานว่าพระประธานในพระวิหารวัดไพรสณฑ์ศักดิ์คารามน่าจะสร้างขึ้นในราวช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ หลังการย้ายศูนย์กลางของเมืองหล่มสักจากบริเวณลุ่มแม่น้ำพุงมายังริมฝั่งแม่น้ำป่าสัก

๓. หลวงพ่อใหญ่ วัดศิลามงคล เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตรหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตกสู่แม่น้ำพุง ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัดศิลามงคล บ้านหินฮาว ตำบลหินฮาว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านหินฮาวและใกล้เคียงเป็นอย่างมาก

หลวงพ่อใหญ่วัดศิลามงคลมีลักษณะพุทธศิลป์โดยรวมใกล้เคียงกับพระประธานในพระวิหารวัดไพรสณฑ์ศัสดาราม แตกต่างเฉพาะส่วนพระพักตร์ที่ค่อนข้างเรียวเป็นรูปไข่ ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่ามีการซ่อมส่วนพระพักตร์ในสมัยหลัง เนื่องจากสิมที่ประดิษฐานหลวงพ่อใหญ่หลังเดิมซึ่งมีรูปแบบศิลปกรรมใกล้เคียงกับวิหารวัดโพธิ์ทอง บ้านน้ำครั่ง ถูกรื้อถอนและมีการสร้างสิมหลังใหม่ครอบทับเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ (พระครูมงคลสีลาจารย์, สัมภาษณ์) ซึ่งอาจมีการซ่อมแซมส่วนพระพักตร์บางส่วนของหลวงพ่อใหญ่ด้วย

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานที่ปรากฏหลวงพ่อใหญ่วัดศิลามงคลน่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกันกับพระประธานในวิหารวัดโพธิ์ทอง และพระประธานในพระวิหารวัดไพรสณฑ์ศัสดาราม

หลวงพ่อใหญ่
วัดศิลามงคล
ตำบลหินขาว
อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์ ▶

ลักษณะฐานชุกชี ▶
หลวงพ่อใหญ่
วัดศิลามงคล
ตำบลวัดป่า
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าใหญ่
วัดอรุณญาศรี
บ้านลี้กงอย
ตำบลวัดป่า
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์ ▶

ลักษณะฐานชุกชี ▶
พระเจ้าใหญ่
วัดอรุณญาศรี
ตำบลวัดป่า
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

๔. พระเจ้าใหญ่ วัดอรุณยูาศรี เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๑๕ เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตกด้านแม่น้ำป่าสัก ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัดอรุณยูาศรี บ้านสักงอย ตำบลวัดป่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าใหญ่วัดอรุณยูาศรีมีพุทธลักษณะพระพักตร์เรียวยาว พระเนตรเปิดมองตรง ขมวดพระเกศาเล็กและแหลม พระกรรณยาว พระรัศมีทรงคล้ายกรวยมีปุ่มแหลมยื่นออกมา ๓ ด้าน ด้านหน้าทำเป็นสัญลักษณ์อุณาโลม พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สังขมาฏีเป็นแผ่นใหญ่ ปลายตัดตรงจรดพระนาภี พระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ พระวรกายค่อนข้างอวบไม่สมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ประทับนั่งบนฐานขาลิงห์ ประดับด้วยซุ้มหน้ามุขและประตูหลอก ๓ ด้าน แต่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมใหม่ทำให้ไม่ปรากฏร่องรอยลายพอกคำ (พระอมรรัตน์ อมโร, สัมภาษณ์) พระเจ้าใหญ่วัดอรุณยูาศรีน่าจะสร้างขึ้นในราวช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ หลังการย้ายศูนย์กลางเมืองหล่มสักจากบริเวณลุ่มแม่น้ำพุทมายังริมฝั่งแม่น้ำป่าสัก

๕. พระเจ้าใหญ่ วัดทุ่งจันทร์สมุทร เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒.๒๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมเก่าวัดทุ่งจันทร์สมุทร ถนนสุริยวงษา ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าใหญ่วัดทุ่งจันทร์สมุทรประทับนั่งบนฐานสิงห์ซึ่งดูไม่สมดุลนัก เมื่อพิจารณาจากหลักฐานต่าง ๆ พบว่าพระพุทธรูปองค์นี้ไม่ได้เป็นพระพุทธรูปองค์แรกที่สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานบนฐานชุกชีนี้ เดิมพระประธานมีขนาดเล็ก ต่อมาได้มีการบูรณะสิมใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ แล้วเสร็จ พ.ศ. ๒๔๘๑ (พระครูโกศลพัชราภัย, สัมภาษณ์) จึงได้มีการสร้างพระพุทธรูปองค์ใหม่ครอบพระประธานองค์เดิมที่น่าจะสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ พร้อมกับพระประธานในพระวิหารวัดไพรสนต์ศึกษารามซึ่งอยู่ไม่ห่างกันมากนัก ในการบูรณะพระประธานยังได้มีการปิดกระจกสีที่ฐานชุกชีประดับแทนลายพอกคำเดิมด้วย

พระเจ้าใหญ่ ▶
วัดทุ่งจันทร์สมุทร
ตำบลหล่มสัก
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

๖. พระประธานในสิมวัตศรีมงคล บ้านนาทราย เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๒๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตศรีมงคล บ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

▼ พระประธานในสิมวัตศรีมงคล บ้านนาทราย ตำบลวังบาล อำเภอล่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์

ลักษณะฐานชุกชี ▶
พระประธานในสิม
วัตศรีมงคล
ตำบลวังบาล
อำเภอล่มเกล้า
จังหวัดเพชรบูรณ์

พระประธานในสิมวัดศรีมงคล บ้านนาทราย มีความแตกต่างจากพระพุทธรูปองค์อื่นในกลุ่มเดียวกันคือ ประทับนั่งบนฐานชุกชีที่ยกสูงชันกว่า ๑.๕๐ เมตร ไม่มีการประดับด้วยซุ้มหน้ามุขและประตูลอก ๓ ด้าน แต่มีลักษณะเป็นฐานสิงห์ ส่วนหน้ากระดานคอดเล็กประดับลูกแก้วอกไก่หรือที่เรียกว่าทรงเอวขัน ด้านหน้าฐานบริเวณส่วนล่างประดับลวดลายปูนปั้นเป็นรูปราหูอมจันทร์ (นฤมล กางเกตุ, ๒๕๕๖ : ๘๗) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพื้นที่ภายในสิมมีจำกัด ทั้งตัวอาคารค่อนข้างยืดยาว จึงมีการสร้างฐานพระประธานให้สูงขึ้นเพื่อความสมดุลกับอาคาร และมีความเป็นไปได้ว่าการสร้างพระประธานฐานสูงเช่นนี้อาจได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปกรรมจากราชสำนักกรุงเทพฯ ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ก็เป็นได้

มณฑล ประภากรเกียรติ (๒๕๕๖ : ๑๕๑ - ๑๕๓) วิเคราะห์ว่าพระประธานในสิมวัดศรีมงคล บ้านนาทราย น่าจะมีอายุไม่เก่าไปกว่าปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และคงมีอายุไม่เกินพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ในขณะที่พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ให้ความเห็นว่า พระประธานในสิมรวมถึงสิมวัดศรีมงคล น่าจะถูกสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ หลังจากที่ศูนย์กลางเมืองหล่มสักถูกเผาในศึกเจ้าอนุวงศ์ หลังสงครามสิ้นสุดลงบริเวณบ้านนาทรายน่าจะถูกใช้เป็นศูนย์กลางของเมืองหล่มสักก่อนที่จะย้ายลงไปอยู่ริมแม่น้ำป่าสัก เนื่องจากภาพจิตรกรรมภายในสิมวัดศรีมงคล สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์อย่างชัดเจน และการเขียนภาพจิตรกรรมดังกล่าวน่าจะได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้าเมืองและราชสำนักกรุงเทพฯ ด้วย (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, สัมภาษณ์)

กลุ่มที่ ๓

พระพุทธรูปปูนปั้นประดับลวดลายบนผ้าสังฆาฏิ-จีวร

พระพุทธรูปปูนปั้นประดับลวดลายบนผ้าสังฆาฏิ-จีวร ถือเป็นกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นที่น่าสนใจอีกกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะเช่นนี้ส่วนใหญ่พบเฉพาะในเขตเมืองหล่มสัก และชุมชนโบราณในลุ่มแม่น้ำเลยและลุ่มแม่น้ำโขงในท้องที่จังหวัดเลย เท่านั้น (ดู ธีระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๖๑ : ๖ - ๒๙)

พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักที่สร้างด้วยวัสดุปูนปั้นประดับลวดลายที่งดงามบนผ้าสังฆาฏิหรือผ้าจีวร จะมีพุทธลักษณะแตกต่างกันออกไปตามฝีมือช่าง แต่พระพุทธรูปทุกองค์จะมีรูปแบบพุทธศิลป์ร่วมกันคือมีการประดับตกแต่งลวดลายบนผ้าสังฆาฏิ จีวร และรัดประคด จากการสำรวจของผู้เขียนในเขตอำเภอหล่มสักและอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ พบพระพุทธรูปปูนปั้นประดับลวดลายบนผ้าสังฆาฏิ-จีวร ดังนี้

๑. **พระเจ้าใหญ่หลักคำ วัดศรีภูมิ** เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในวิหารหลวงวัดศรีภูมิ บ้านตัว ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พระเจ้าใหญ่หลักคำ วัดศรีภูมิ ถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านตัวและละแวกใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก (พระครูสิริพัชรากร, สัมภาษณ์)

พระเจ้าใหญ่อู่หลักคำ วัดศรีภูมิ มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง พระพักตร์ใหญ่และเรียว พระกรรมใหญ่ ไวรพระศกตัดตรง พระขนงโก่ง ขมวดพระเกศาเล็ก แหลมและถี้ พระรัศมีขนาดใหญ่ทรงกรวยแหลม พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่และมีสันพระนาสิก พระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ไม่สมส่วนกับพระกร ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวา วางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา ลงรักปิดทองทั้งองค์ บริเวณผ้าสังฆาฏิ รัตประคด พระอุระ และขอบจีวร มีการทำลวดลายปูนปั้นและรักปั้นเป็นลายพันธุ์พฤกษาประดับอย่างงดงาม

- ▲ ซ้าย : พระเจ้าใหญ่อู่หลักคำ วัดศรีภูมิ ตำบลบ้านดู่ อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
ขวา : ลวดลายบนเครื่องทรงประดับพระวรกายพระเจ้าใหญ่อู่หลักคำ วัดศรีภูมิ
ตำบลบ้านดู่ อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

เมื่อพิจารณาจากพุทธลักษณะที่ปรากฏ สันนิษฐานว่าพระเจ้าใหญ่หลักคำ วัดศรีภูมิ น่าจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เนื่องจากมีพุทธลักษณะและการประดับลวดลายปูนปั้นในรูปแบบใกล้เคียงกับพระพุทธรูปประธานทรงเครื่องในวิหารหลวงวัดใหม่สุวรรณภูมิาราม เมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว ซึ่งในภาษาลาวเรียกว่า “พระเอ้” (ประภัสสร ชูวิเชียร, ๒๕๕๗: ๑๒๗; วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, ๒๕๕๕ : ๑๓๕)

นอกจากนี้ วิหารที่ประดิษฐานพระเจ้าใหญ่หลักคำ วัดศรีภูมิ ยังเคยเป็นวิหารเก่าแก่ศิลปะล้านช้างซึ่งมีรูปแบบศิลปกรรมใกล้เคียงกับสิมหรือสิมวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง (เอนก นาวิกมูล และธงไชย ลิขิตพรสวรรค์, ๒๕๖๕ : ๕๙) ก่อนที่จะได้รับการบูรณะเป็นอาคารแบบปัจจุบันในราวช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระเจ้าใหญ่หลักคำ วัดศรีภูมิ อาจได้รับอิทธิพลการประดับลวดลายบนองค์พระมาจากเมืองหลวงพระบางก็เป็นได้

▲ วิหารหลวงวัดศรีภูมิ บ้านดัว จากภาพถ่ายเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๕๐
(ที่มาภาพ : เอนก นาวิกมูล และธงไชย ลิขิตพรสวรรค์, ๒๕๖๕ : ๕๙)

๒. พระประธานองค์เก่าในสิมวัตศรีฐานปิยาราม เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๓๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ภายในสิมวัตศรีฐานปิยาราม บ้านวังบาล ตำบลวังบาล อำเภอลำหม่อมเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระประธานองค์เก่าในสิมวัตศรีฐานปิยาราม ตำบลวังบาล
อำเภอลำหม่อมเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระประธานองค์เก่าในสิมวัดศรีฐานปิยารามมีพุทธลักษณะ พระพักตร์ค่อนข้างกลมใหญ่ พระกรรณใหญ่และกาง ไวรพระศกโค้ง เล็กน้อย พระขนงโก่ง ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีขนาดใหญ่ ทรงกรวยแหลม พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกใหญ่และมีสันพระนาสิก พระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ไม่สมส่วนกับพระกร ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ ขวาวางเหนือพระชานูขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา บริเวณผ้าสังฆาฏิ รัตประคต และขอบจีวรมีการทำลวดลายปูนปั้น เป็นลายพันธุ์พฤกษาประดับ กลางฝ่าพระบาทขวามีการทำเป็นรูป ธรรมจักร พุทธลักษณะเช่นนี้เป็นรูปแบบที่ถูกจัดเป็นพระพุทธรูป ศิลปะล้านช้าง ที่เป็นงานฝีมือช่างพื้นบ้านอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔

๓. พระประธานในสิมวัดโพธิ์ทอง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๓๐ เมตร ประดิษฐาน เป็นพระประธานอยู่ในสิมวัดโพธิ์ทอง บ้านน้ำครั่ง ตำบลวังบาล อำเภอลำดวน จังหวัดเพชรบูรณ์

พระประธานในสิมวัดโพธิ์ทองมีพุทธลักษณะพระพักตร์ ค่อนข้างกลมใหญ่ พระกรรณใหญ่และกาง ไวรพระศกโค้งเล็กน้อย พระขนงโก่ง ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีขนาดใหญ่ทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก พระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ไม่สมส่วนกับ พระกร ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานูขวา ส่วนพระ หัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา บริเวณผ้าสังฆาฏิ พระศอก รัตประคต และขอบจีวรมีการทำลวดลายปูนปั้นประดับ

พุทธลักษณะเช่นนี้เป็นรูปแบบทางพุทธศิลป์ที่ใกล้เคียงกับพระพุทธรูปปูนปั้นที่ประทับนั่งบนฐานสิงห์อย่างมาก ในขณะที่วัดฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระประธานองค์นี้ในปัจจุบันก็มีการทำเป็นฐานสิงห์ การประดับด้วยซุ้มหน้ามุขและประตูหลอก ๓ ด้าน เช่นเดียวกับฐานพระประธานในวิหารวัดโพธิ์ทอง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่าเป็นฐานเดิมหรือฐานใหม่ที่ทำขึ้นพร้อมการสร้างสิมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ ในเบื้องต้นผู้เขียนจึงจัดเป็นกลุ่มพระพุทธรูปที่มีการประดับลวดลายบนสังขมาภีและจีวร พระประธานในสิมวัดโพธิ์ทองจึงน่าจะมียุขราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ร่วมสมัยกับพระประธานในวิหารวัดโพธิ์ทอง

▲ ลักษณะฐานชุกชีพระประธานในสิมวัดโพธิ์ทอง ตำบลวังบาล อำเภอลำดวน จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระประธานในสิมวัตโพธิ์ทอง บ้านน้ำครึ่ง ตำบลวังบาล
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

กลุ่มที่ ๔

พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะพื้นบ้าน พุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะพื้นบ้าน พุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักที่สร้างด้วยวัสดุปูนปั้น ส่วนใหญ่ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างที่ชัดเจน รูปแบบทางพุทธศิลป์มีลักษณะผสมผสานระหว่างศิลปะล้านช้างกับศิลปะรัตนโกสินทร์สร้างขึ้นโดยฝีมือช่างในท้องถิ่น ในการศึกษาครั้งนี้ผู้เขียนจึงเรียกว่า “ศิลปะพื้นบ้าน”

พระพุทธรูปกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีพุทธลักษณะพระพักตร์ ๒ แบบ คือ พระพักตร์ป้อม (ค่อนข้างกลม) และพระพักตร์ค่อนข้างเรียวเล็ก พระกรรมไมใหญ่ซ้อนกันหลายชั้น ไรพระศกโค้งเล็กน้อย ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีนิยมทำเป็นทรงคล้ายกรวยและทรงเปลว พระโอษฐ์เล็ก ริมฝีพระโอษฐ์ล่างหนา พระนาสิกเล็ก มีพระวรกายที่ค่อนข้างอวบไม่สมส่วน ปลายสังฆาฏิส่วนใหญ่ตัดตรง พระกรและพระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา

รูปแบบพุทธศิลป์เช่นนี้ถูกจัดเป็นพระพุทธรูปศิลปะพื้นบ้าน เช่นเดียวกับพระพุทธรูปที่พบในภาคอีสานที่เป็นงานช่างพื้นบ้านอย่างแท้จริง กล่าวคือจะมีลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น อาจเป็นชาวบ้านที่ร่วมกันสร้างเพื่อถวายวัด หรือช่างในท้องถิ่นละแวกใกล้เคียง โดยพุทธลักษณะเฉพาะแต่ละองค์ผันเปลี่ยนไปตามฝีมือช่างผู้สร้าง ซึ่งพระพุทธรูปในรูปแบบดังกล่าวแพร่หลายในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จนถึงปัจจุบัน (มณฑล ปรากฏการเกียรติ, ๒๕๕๖ : ๑๕๓; ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ๒๕๕๕ : ๒๑๓ - ๒๑๕)

พระพุทธรูปปูนปั้น ศิลปะพื้นบ้าน พุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีการพบกระจายอยู่ตามวัดต่าง ๆ ซึ่งเป็นวัดประจำชุมชนที่มีอายุการตั้งชุมชนเก่าแก่ราว ๑๐๐ ปี ทั้งในเขตอำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า เช่น

๑. พระเจ้าใหญ่ศักดิ์สิทธิ์ วัดโสมนัส เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานในวิหารภายในวัดโสมนัส บ้านส้มเลาใต้ ตำบลบ้านโสก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

- ▼ พระเจ้าใหญ่ศักดิ์สิทธิ์ วัดโสมนัส
ตำบลบ้านโสก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

เดิมนั้นพระเจ้าใหญ่ศักดิ์สิทธิ์เคยประดิษฐานเป็นพระประธานภายในสิมวัดโสมนัส ต่อมามีการรื้อสิมหลังเก่าเพื่อสร้างสิมหลังใหม่ขึ้นในบริเวณเดียวกันเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ จึงถูกย้ายออกมาประดิษฐานไว้นอกสิมหลังใหม่ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถเข้าสักการะขอพรได้อย่างสะดวก เนื่องจากพระพุทธรูปองค์นี้เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างมากของชาวบ้าน (พระอธิการจำลอง ธรรมรุจิโต, สัมภาษณ์)

๒. หลวงปู่ธรรม วัดศรีชะเกตุ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมเก่าวัดศรีชะเกตุ บ้านโสก ตำบลบ้านโสก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ หลวงปู่ธรรมถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านโสกและละแวกใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก (พระนพดล สุทธิธมโม, สัมภาษณ์)

◀ หลวงปู่ธรรม
วัดศรีชะเกตุ
ตำบลบ้านโสก
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

๓. หลวงปู่เดิม วัดโพธิ์ศรีสองคร เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๗๕ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมเก่าวัดโพธิ์ศรีสองคร บ้านท่ากกโพธิ์ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ หลวงปู่เดิมถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านท่ากกโพธิ์ให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก เหตุที่ได้ชื่อว่า “หลวงปู่เดิม” นั้นมาจากเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่องค์เดิมคู่กับวัดมาตั้งแต่แรกสร้างวัด (พระมหาพิทักษ์ ฐิตสิโร, สัมภาษณ์)

หลวงปู่เดิมประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีที่มีลักษณะคล้ายรูปเอวขัน ฐานด้านหน้าย่อมุมด้านละสี่มุม มีร่องรอยการลงรักและปิดทองทำเป็นลวดลายประดับเป็นขาสิ่งที่ฐานชุกชีด้วย

- ▼ *ซ้าย : หลวงปู่เดิม วัดโพธิ์ศรีสองคร ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์*
ขวา : ลักษณะฐานชุกชีหลวงปู่เดิม วัดโพธิ์ศรีสองคร ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๔. หลวงพ่อรุ่งเรือง วัดศรีบุญเรือง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๑๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมเก่าวัดศรีบุญเรือง ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ หลวงพ่อรุ่งเรืองถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวหล่มสักให้ความเคารพศรัทธามากที่สุดองค์หนึ่ง ด้วยเหตุที่มีผู้มากราบไหว้ขอพรจนประสบความสำเร็จจึงได้ชื่อว่า “หลวงพ่อรุ่งเรือง” และมีผู้นิยมนำวัตถุมงคลมาประกอบพิธีพุทธาภิเษกในสิมเก่าหลังนี้เป็นประจำ (พระครูสุพัชราภรณ์, สัมภาษณ์)

◀ หลวงพ่อรุ่งเรือง
วัดศรีบุญเรือง
ตำบลหล่มสัก
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

ประวัติวัดศรีบุญเรืองปรากฏข้อมูลว่า สิมเก่าวัดศรีบุญเรืองได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ซึ่งปัจจุบันสิมหลังนี้ยังอยู่ในสภาพดีแม้ว่าจะไม่ได้ใช้ในการทำสังฆกรรมแล้ว จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ได้ข้อสันนิษฐานว่าหลวงพ่อรุ่งเรืองน่าจะถูกสร้างขึ้นพร้อมกันกับสิมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ (ธีระวัฒน์ แส่นคำ, ๒๕๕๖ : ๒๑)

๕. พระประธานในสิมเก่าวัดโฆษา เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑.๑๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมเก่าวัดโฆษา บ้านท่าช้าง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระประธานในสิมเก่า ▶
วัดโฆษา
ตำบลห้วยไร่
อำเภอหล่มสักจังหวัด
เพชรบูรณ์

๖. พระประธานในสิมแก้ววัดประชุมคงคาราม เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมแก้ววัดประชุมคงคาราม บ้านน้ำพุ ตำบลวัดป่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ จากพุทธลักษณะที่ปรากฏในปัจจุบันสันนิษฐานว่าพระพุทธรูปองค์นี้น่าจะได้รับการบูรณะในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ถึง ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖

▼ พระประธานในสิมแก้ววัดประชุมคงคาราม ตำบลวัดป่า
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๗. พระประธานในวิหารวัดตุมคำมณี เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๒๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในวิหารวัดตุมคำมณี บ้านหวาย ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระประธานในวิหารวัดตุมคำมณี ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

จากพุทธลักษณะที่ปรากฏในปัจจุบัน สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปองค์นี้ น่าจะได้รับการบูรณะในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖ แต่มีความเป็นไปได้ว่าพระพุทธรูปองค์นี้อาจจะเก่าแก่ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เนื่องจากวิหารที่ประดิษฐานอยู่ทางด้านตะวันออกของเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมศิลปะล้านช้าง กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ (ธีระวัฒน์ แส่นคำ, ๒๕๕๗ : ๒๔ - ๒๖) พระประธานในวิหารวัดตุมคามณีอาจจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับเจดีย์ แต่ถูกทิ้งร้างและชำรุดจากภัยสงครามจึงได้รับการบูรณะใหม่ในภายหลังก็เป็นได้

๘. พระประธานในสิมวัดสว่างอารมณ์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๕๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัดสว่างอารมณ์ (น้ำล้อม) บ้านนาหลวง ตำบลบ้านโสก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถกำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

◀ พระประธานในสิม
วัดสว่างอารมณ์
ตำบลบ้านโสก
อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

๙. พระประธานในสิมวัตศรีธรรมมา เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในสิมวัตศรีธรรมมา บ้านท่า ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถกำหนดอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕

- ▼ พระประธานในสิมวัตศรีธรรมมา ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๐. พระประธานในสิมวัตศรีสองคร เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๘๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ในสิมวัตศรีสองคร บ้านวังร่อง ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สามารถกำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

▼ พระประธานในสิมวัตศรีสองคร ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสนัก จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระเจ้าใหญ่วัดสำราญรมย์ ตำบลฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๑. พระเจ้าใหญ่ วัดสำราญรมย์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๒.๒๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ด้านหลังพระประธานภายในสิมวัดสำราญรมย์ บ้านฝายนาแซง ตำบลฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สันนิษฐานว่าพระเจ้าใหญ่วัดสำราญรมย์สร้างขึ้นพร้อมกับสิมหลังเก่าก่อนบูรณะ ซึ่งได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐

๑๒. พระประธานองค์เก่าในสิมวัดสว่างอารมณ์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร ประดิษฐานอยู่ด้านหน้าพระประธานภายในสิมวัดสว่างอารมณ์ บ้านหนองสว่าง ตำบลฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์ สันนิษฐานว่าน่าจะถูกสร้างขึ้นราวช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕

▼ พระประธานองค์เก่าในสิมวัดสว่างอารมณ์ ตำบลฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระประธานในสิมวัตศรีบุญเรือง ตำบลนาข่า
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๓. พระประธานในสิมวัตศรีบุญเรือง บ้านนาข่า เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตศรีบุญเรือง บ้านนาข่า ตำบลนาข่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พร้อมกับสิมวัตศรีบุญเรือง ซึ่งเป็นรูปแบบสิมพื้นบ้านที่ได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมแบบรัตนโกสินทร์ (มณฑล ประภากรเกียรติ, ๒๕๕๖ : ๑๒๔ - ๑๓๐)

๑๔. หลวงพ่อขาว วัดม่วงเย็น เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๙๕ เซนติเมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัดม่วงเย็น บ้านน้ำอ้อย ตำบลนาเกาะ อำเภอลำดวน จังหวัดเพชรบูรณ์ หลวงพ่อขาวเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านละแวกใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธาอย่างมาก (พระมหาสุรชัย สุภาจาโร, สัมภาษณ์)

ฐานชุกชีที่ประดิษฐานหลวงพ่อขาวมีลักษณะใกล้เคียงกับฐานสิงห์แต่ไม่มีการขึ้นรูปขาสิงห์ชัดเจน อยู่ในผังย่อมุม ส่วนหน้ากระดานคอดเล็ก ประดับลูกแก้วอกไก่หรือที่เรียกว่าทรงเอวชั้นอย่างศิลปะลาว แต่ไม่สมส่วน ซึ่งน่าจะเป็นความพยายามของช่างที่จะรักษารูปแบบของศิลปะล้านช้างเอาไว้ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

▼ หลวงพ่อขาว วัดม่วงเย็น ตำบลนาเกาะ อำเภอลำดวน จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระประธานในสิมวัตโพธิ์เย็น ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๕. พระประธานในสิมวัตโพธิ์เย็น เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตโพธิ์เย็น บ้านเนิน ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์สันนิษฐานว่าน่าจะถูกสร้างขึ้นราวช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๑๖. พระประธานในสิมวัตน์นทชาติ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๓๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตน์นทชาติ บ้านโละโหวะเหนือ ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์สันนิษฐานว่าน่าจะถูกสร้างขึ้นราวช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕

▼ พระประธานในสิมวัตน์นทชาติ ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระประธานในสิมวัตขามซุม ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๑๗. พระประธานในสิมวัตขามซุม เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๑๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตขามซุม บ้านพร้าว ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ พระประธานในสิมวัตขามซุมถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านมักจะมาขอพรและถวายเครื่องสักการบูชาในช่วงวันพระ (พระสงวน อุชฺฐิจิตโต, สัมภาษณ์) จากรูปแบบพุทธศิลป์สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๕

กลุ่มที่ ๕

พระพุทธรูปโลหะ

เมืองหล่มสักแม้ว่าจะเป็นเมืองโบราณในวัฒนธรรมล้านช้างที่มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สืบเนื่องมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓ แต่ตามชุมชนโบราณต่าง ๆ ของเมืองมีการสำรวจพบพระพุทธรูปที่หล่อด้วยโลหะจำนวนน้อยมากเมื่อเทียบกับเมืองโบราณในวัฒนธรรมล้านช้างร่วมสมัยในเขตลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีการสำรวจพบพระพุทธรูปโลหะโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปสำริดทั้งขนาดต่าง ๆ จำนวนมาก ในขณะที่พระพุทธรูปโบราณภายในเมืองหล่มสักส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น

จากการสำรวจพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักที่สร้างด้วยวัสดุโลหะพบว่า พระพุทธรูปส่วนใหญ่หล่อด้วยวัสดุสำริดองค์พระมีขนาดเล็ก ลักษณะทางพุทธศิลป์ค่อนข้างมีเอกลักษณ์เฉพาะความเป็นท้องถิ่น เช่น พระรัศมีเป็นทรงกรวยคล้ายดอกบัวตูม ประทับนั่งบนฐานหน้ากระดานเตี้ย ๆ บางองค์มีจารึกที่ฐาน ซึ่งหากเทียบรูปแบบทางพุทธศิลป์กับพระพุทธรูปสำริดศิลปะล้านช้างที่พบในชุมชนโบราณตามลุ่มแม่น้ำโขงจะเห็นความแตกต่างของงานศิลปกรรมอย่างชัดเจน สะท้อนให้เห็นพัฒนาการเชิงช่างที่เกิดขึ้นภายในท้องถิ่นเมืองหล่มสักได้เป็นอย่างดี

ในการศึกษาพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักครั้งนี้ ผู้เขียนสำรวจพบพระพุทธรูปโบราณที่สร้างด้วยวัสดุโลหะจำนวน ๘ องค์ ได้แก่

▲ หลวงพ่อแก้ว วัดศรีสุมังค์ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. หลวงพ่อแก้ว วัดศรีสุมังค์ เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๕๔ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๕๗ เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน ๘๔ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในวัดศรีสุมังค์ บ้านศรีสุมังค์ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

หลวงพ่อกู่แก้ว วัดศรีสุมังค์ มีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานหน้ากระดานเตี้ย ๆ พระพักตร์ป้อมและใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระเนตรหริ่มองต่ำ ขมวดพระเกศาขนาดเล็กและถักมีขอบไรพระศกเป็นเส้นชัดเจน พระรัศมีเป็นทรงกรวยคล้ายดอกบัวตูม พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สันขาภูิปาดยาวจรดพระเพลานี้วพระหัตถ์ค่อนข้างยาว พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพล

ตามประวัติระบุว่าพระพุทธรูปองค์นี้เดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดกู่แก้วซึ่งเป็นวัดร้างทางทิศใต้ของวัดศรีสุมังค์ ต่อมาชาวบ้านเกรงว่าจะสูญหายจึงอัญเชิญมาเก็บรักษาไว้ที่วัดศรีสุมังค์ และเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวหล่มเก่าให้ความเคารพศรัทธา หลวงพ่อกู่แก้วมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “หลวงพ่อพุทธสัมฤทธิ์” (พระครูสิริพัชรมงคล, สัมภาษณ์) เมื่อพิจารณาจากรูปแบบทางพุทธศิลป์เทียบได้กับกลุ่มพระพุทธรูปสำริดศิลปะล้านช้างที่กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และถือเป็นพระพุทธรูปโลหะองค์ใหญ่ที่สุดในเขตเมืองหล่มสัก

๒. หลวงพ่อพระเสีง วัดทุ่งธงไชย เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๒๓ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๒๗ เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน ๔๘ เซนติเมตร เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “หลวงพ่อสัมฤทธิ์” ประดิษฐานอยู่ภายในวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเสีงวัดทุ่งธงไชยมีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานหน้ากระดาน พระพักตร์เรียว พระเนตรหริ่ พระขนงโก่ง ขมวดพระเกศาขนาดเล็กและถักเหมือนหนามขนุน ขอบไรพระศกตัดตรง พระรัศมีเป็นทรงกรวยคล้ายดอกบัวตูม พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก

▲ หลวงพ่อพระเสี้ยววัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระกรรมแนบชิดกับพระเศียร สังฆาฏิพาดยาวจรดพระนาภี พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา เมื่อพิจารณาจากรูปแบบทางพุทธศิลป์เทียบได้กับกลุ่มพระพุทธรูปสำริดศิลปะล้านช้างที่กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔

พระเสี้ยววัดทุ่งธงไชยเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่ชาวหล่มเก่าให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปที่ใช้ในการยกเสี้ยวทาย ทางวัดจะมีการอัญเชิญออกมาให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้ขอพรและยกอธิษฐานเสี้ยวทายเฉพาะในช่วงเทศกาลแข่งเรือประจำปีของวัดทุ่งธงไชยเท่านั้น (พระอธิการสมศักดิ์ วชิรญาโณ, สัมภาษณ์)

๓. พระพุทธรูปสำริดวัดทุ่งธงไชย (๑) เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๔๐ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๔๔ เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน ๘๖ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระพุทธรูปสำริดวัดทุ่งธงไชย (๑) มีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับหลวงพ่อพระเสี้ยววัดทุ่งธงไชย และเป็นพระพุทธรูปสำริดองค์ใหญ่ที่สุดในกลุ่มพระพุทธรูปโลหะวัดทุ่งธงไชย แตกต่างเพียงแค่มีการตกแต่งเส้นของสังฆาฏิและมีการวางตำแหน่งขอบสบงไว้ตรงกลางตำแหน่งพระเพลา กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔

▼ หลวงพ่อพระเสี้ยววัดทุ่งธงไชย (๑) ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระพุทธรูปสำริด วัดทุ่งธงไชย (๒) วัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๔. พระพุทธรูปสำริดวัดทุ่งธงไชย (๒) เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๑๕.๕ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๑๙ เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน ๓๔ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระพุทธรูปสำริดวัดทุ่งธงไชย (๒) มีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานเอวชั้นโดยชั้นล่างเป็นฐานหน้ากระดาน ส่วนชั้นบนมีลักษณะคล้ายบัวลูกแก้วขนาดใหญ่ พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระเนตรหรี พระขนงโก่ง ขมวดพระเกศาขนาดเล็กและถี่เหมือนหนามขนุน ขอบไรพระศกตัดตรง พระรัศมีเป็นทรงกรวยคล้ายดอกบัวตูมขนาดใหญ่ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก พระกรรณแนบชิดกับพระเศียร สังขاطิพาดยาวจรดพระนาภี พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลลา เมื่อพิจารณาจากรูปแบบทางพุทธศิลป์เทียบได้กับกลุ่มพระพุทธรูปสำริดศิลปะล้านช้างที่กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔

๕. หลวงพ่อพระเสีง วัดศรีภูมิ เป็นพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๒๓ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๒๙ เซนติเมตร ความสูงรวมฐาน ๓๗ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในวัดศรีภูมิ บ้านตัว ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พระเสีงวัดศรีภูมิถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านตัวและละแวกใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก โดยนิยมมาอธิษฐานยกเสีงหายในช่วงงานเทศกาลประจำปีของวัด (พระครูสิริพัชรากร, สัมภาษณ์)

หลวงพ่อพระเสีง วัดศรีภูมิ มีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ มีเส้นขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีทรงกรวยพระกรรณยาวแนบพระเศียร พระขนงโก่ง พระเนตรเรียวยาวเหลือบลงต่ำ พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน กลางฝ่าพระบาทขวามีภาพธรรมจักร

สังขมาภีเป็นแผ่นใหญ่ ยาวลงมาจรดพระนาภี คาคอรอบพระองค์ด้วย
ผ้ารัดอก ตรงกลางเป็นลายประจำยาม ประทับนั่งบนฐานกระดาน
ประดับลวดลายกลีบบัว ด้านหน้ามีร่องรอยที่พยายามทำเป็นลวด
ลายคล้ายผ้าทิพย์

- ▼ หลวงพ่อพระเสีง วัดศรีภูมิ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

เมื่อพิจารณาจากพุทธลักษณะของหลวงพ่พระเสีงวัดศรี
ภูมิ สามารถเทียบได้กับพระพุทธรูปสำริดศิลปะพื้นบ้านหลายองค์ใน
ภาคอีสานซึ่งหล่อขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ สันนิษฐานว่าหลวงพ่
พระเสีงวัดศรีภูมิอาจจะถูกหล่อขึ้นในช่วงที่พระครูสังวรธรรมคุดสุวิ
สุทธคณีสั่งฆาหะ (หลวงปู่เหง้า) อดีตเจ้าคณะจังหวัดหล่มสัก อดีต
เจ้าอาวาสวัดศรีภูมิ ซึ่งครองวัดตั้งแต่ช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕
เรื่อยมาจนกระทั่งมรณภาพ

๖. หลวงพ่อโคตวงษา วัดศรีภูมิ เป็นพระพุทธรูปสำริด ปาง
มารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๓๐ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๓๑ เซนติเมตร
ความสูงรวมฐาน ๕๒ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในวัดศรีภูมิ
บ้านตัว ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

หลวงพ่อโคตวงษา วัดศรีภูมิ มีพุทธลักษณะประทับนั่งขัด
สมาธิราบบนฐานหน้ากระดาน พระพักตร์เรียว พระเนตรหรี พระ
ขนงโค้ง ขมวดพระเกศาขนาดเล็กและถี่เหมือนหนามขนุน ขอบไร
พระศกตัดตรง พระรัศมีเป็นทรงกรวยคล้ายดอกบัวตูม พระโอษฐ์เล็ก
พระนาสิกเล็ก พระกรรมเนบชิดกับพระเศียร สังฆาฏิพาดยาวจรด
พระนาภี พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวาง
เหนือพระเพล่า กลางฝ่าพระบาทขวาและฝ่าพระหัตถ์ซ้ายมีภาพ
วงกลม

บริเวณฐานด้านหน้ามีการจารึกข้อความด้วยอักษรธรรม ระบุ
ว่าสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ กล่าวถึงบุคคลผู้สร้างชื่อ “โคตวงษา”
สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชื่อในสุพรรณบัฏตราตามจาริตการทอดสงหรือ
เถราภิเษกในวัฒนธรรมล้านช้างของพระครูสังวรธรรมคุดสุวิสุทธคณิ

สังฆวาหะ (หลวงปู่แห้ว) อดีตเจ้าคณะจังหวัดหล่มสัก อดีตเจ้าอาวาส
วัดศรีภูมิ ก่อนที่จะได้รับพระราชทานสมณศักดิ์จากราชสำนักกรุงเทพฯ
(พระสมุห์ไพโรศาล ภาทมนฺี, สัมภาษณ์)

- ▼ หลวงพ่อโคตวงษา วัดศรีภูมิ ตำบลบ้านตัว อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

๗. พระพุทธรูปนิมิตมงคล วัดศรีฐานปิยาราม เป็นพระพุทธรูป
สำริด ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๒๓ เซนติเมตร ฐานกว้าง ๒๘
เซนติเมตร ส่วนฐานที่เป็นโลหะชำรุดจึงมีการสร้างฐานไม้แกะสลัก
ซ่อมแซมทำให้องค์พระมีความสูงรวมฐาน ๖๗ เซนติเมตร ประดิษฐาน
อยู่ภายในวัดศรีฐานปิยาราม บ้านวังบาล ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์ พระพุทธรูปนิมิตมงคลถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์
ที่ชาววังบาลและละแวกใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมาก

พระพุทธรูปนิมิตมงคลมีพุทธลักษณะพระพักตร์รูปไข่ มีเส้น
ขอบไรพระศก ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีเปลวเป็นกลีบบัว
งอนซ้อนกัน พระกรรมปาง พระขนงโก่ง พระเนตรเรียวยาวเหลือบลงต่ำ
พระนาสิกและพระโอษฐ์เล็ก พระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ใหญ่และปลาย
นิ้วพระหัตถ์เท่ากัน สังขมาภีเป็นแผ่นใหญ่ ยาวลงมาจรดพระนาภี มี
ลวดลายพันธุ์พฤกษาประดับบนสังขมาภี และขอบจีวร ประทับนั่งบน
ฐานบัวงอนและมีผ้าทิพย์ด้านหน้า ด้านหลังมีจารึกอักษรธรรม จากการ
อ่านเบื้องต้นของพระสมุห์ไพโรศาล ภทฺทมุนี เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก
พบว่าจารึกข้อมูลเกี่ยวกับการสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๙๐ และมีฐานไม้
แกะสลักรองรับอีกชั้นหนึ่ง

สำหรับประวัติการสร้างพระพุทธรูปนิมิตมงคลนั้น เนื่องจากมี
การประดับลวดลายบนสังขมาภีและชายจีวรเช่นเดียวกับพระพุทธรูป
ประธานองค์เก่าภายในสิมวัดศรีฐานปิยาราม จึงมีเรื่องเล่าสืบต่อกัน
มาว่าพระพุทธรูปนิมิตมงคลเป็นพระพุทธรูปที่หล่อขึ้นมาเพื่อจำลอง
พระพุทธรูปประธานองค์เก่าเพื่อใช้ในการเสี่ยงทายและสร่งน้ำในวัน
สงกรานต์ (พระครูปริยัติพิทักษ์กิจ, สัมภาษณ์)

▲ พระพุทธรูปนิมิตมงคล วัดศรีฐานปิยาราม ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์

๘. พระพุทธรูปโคตมบรมเสฏฐา วัดศรีสะอาด เป็นพระพุทธรูปสำริด ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้าง ๔๑ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในบ้านศรีสะอาด ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระพุทธรูปโคตมบรมเสฏฐา วัดศรีสะอาด มีพุทธลักษณะประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานหน้ากระดานเตี้ย ๆ พระพักตร์กลม พระเนตรเบิก พระขนงโค้ง ขมวดพระเกศาขนาดเล็กและถี่ ขอบไรพระศกเป็นเส้นโค้ง พระรัศมีเป็นทรงกรวยคล้ายดอกบัวตูมแปดเหลี่ยม ด้านหน้าตรงกลางพระรัศมีมีอุณาโลม พระโอษฐ์ใหญ่ ริมพระโอษฐ์นูนชัดเจน พระนาสิกเล็ก พระกรรมใหญ่และกาง สังฆาฏิพาดยาวจรดพระนาภี พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลลา

เนื่องจากส่วนพระศอมีร่องรอยการถูกตัดจึงมีความเป็นไปได้ว่าพระเศียรปัจจุบันอาจจะถูกหล่อขึ้นใหม่จึงทำให้ไม่สมส่วนกับพระวรกาย บริเวณฐานด้านหน้ามีการจารึกข้อความด้วยอักษรธรรม ยังไม่ได้รับการอ่านแปลอย่างเป็นทางการ พระสมุห์ไพโรศาล ภทฺทมุนี เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ซึ่งได้ทำการอ่านเบื้องต้นอธิบายว่าข้อความที่พอจะอ่านได้กล่าวถึง “พระพุทธรูปโคตมบรมเสฏฐา” ทำให้กลายเป็นชื่อของพระพุทธรูป (พระสมุห์ไพโรศาล ภทฺทมุนี, สัมภาษณ์) ส่วนชาวบ้านนิยมเรียกชื่อว่า “หลวงพ่อยิ้ม” ตามลักษณะของพระพักตร์ (พระครูสิริพัชรโสภิต, สัมภาษณ์) ฐานบริเวณด้านหลังมีห่วงวงกลมติดอยู่ สันนิษฐานว่าทำขึ้นเพื่อเป็นที่สำหรับปักก้านฉัตรถวายองค์พระ เมื่อพิจารณาจากรูปแบบทางพุทธศิลป์สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕

▲ พระพุทธโคดมบรมเสฏฐา วัดศรีสะอาด ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

กลุ่มที่ ๒

พระพุทธรูปไม้แกะสลัก

พระพุทธรูปไม้หรือ “พระเจ้าไม้” ในเขตเมืองหล่มสักที่เป็นพระพุทธรูปโบราณนั้น ส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กและมีรูปแบบพุทธศิลป์ที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับฝีมือและจินตนาการของช่าง ในอดีตชายใดบรรพชาอุปสมบทแล้ว หากต้องการลาสิกขามักจะแกะสลักพระพุทธรูปไม้ขึ้นมาอย่างน้อย ๑ องค์ เพื่อประดิษฐานไว้ในวัดแทนตัวเองที่จะลาสิกขาออกจากวัดไป ดังนั้น พระพุทธรูปไม้จึงมีพุทธลักษณะที่แตกต่างกัน และพบเป็นจำนวนมากตามสิม วิหาร และศาลาการเปรียญตามวัดต่าง ๆ ในชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน

เพื่อความสะดวกต่อการศึกษาและการรวบรวมข้อมูล ผู้เขียนจึงทำการคัดเลือกเฉพาะพระพุทธรูปไม้ที่มีความสำคัญทางด้านพุทธศิลป์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนมานำเสนอ จากการสำรวจในเขตเมืองหล่มสักพบพระพุทธรูปโบราณที่แกะสลักจากไม้จำนวนมาก สามารถแบ่งเป็นกลุ่มย่อยตามลักษณะทางพุทธศิลป์ได้จำนวน ๓ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มพระพุทธรูปยืนทรงเครื่อง กลุ่มพระพุทธรูปยืนไม่ทรงเครื่อง กลุ่มพระพุทธรูปประทับนั่ง

กลุ่มพระพุทธรูปยืนทรงเครื่อง มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระมหาจักรพรรดิ มีการปั้นรักประดับเป็นเครื่องทรงหลายส่วนของพระวรกาย เช่น พาทูร์ดี ทองพระกร ชายจีวร จีบหน้านาง เป็นต้น พระพุทธรูปกลุ่มนี้โดยภาพรวมน่าจะสร้างขึ้นหลังจากเมืองหล่มสักอยู่ภายใต้การปกครองของกรุงเทพฯ เนื่องจากได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากกลุ่มพระพุทธรูปทรงเครื่องจักรพรรดิราชกำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ถึงช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เช่น

◀ พระเจ้าไม้
วัดศรีสุมังค์
ตำบลหล่มเก่า
อำเภอหล่มเก่า
จังหวัดเพชรบูรณ์

๑. พระเจ้าไม้ วัดศรีสุมังค์ เป็นพระพุทธรูปยืน ปางเปิดโลก
ขนาดความสูงรวมฐานประมาณ ๑.๔๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ภายใน
สิมวัดศรีสุมังค์ บ้านศรีสุมังค์ ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัด
เพชรบูรณ์

ลักษณะพระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลมเรียว พระขนง โกงงและตั้งขึ้นค่อนข้างมาก พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์เล็ก พระรัศมีทรงกรวยแหลม เม็ดพระศกเล็กและถี่ แต่ส่วนใหญ่หลุดหาย จีบสบงหน้านาง มีลายปั้นรักประดับ พระกรวางแนบกับพระองค์ ปลายพระหัตถ์จรดกับแนวชายจีวรที่มีลักษณะพลิ้วไหว กางออกทั้งสองข้าง ประทับยืนบนฐานสูง ส่วนล่างทำเป็นฐานแปดเหลี่ยม ส่วนบนเป็นกลีบบัว

๒. พระเจ้าไม้ วัดโฆษา เป็นพระพุทธรูปยืน ปางห้ามสมุทร ขนาดความสูงรวมฐานประมาณ ๑.๒๒ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ภายในวัดโฆษา บ้านท่าช้าง ตำบลห้วยไร่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ลักษณะพระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลมเรียว พระขนงโกงง พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์เล็ก พระรัศมีทรงบัวสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ เม็ดพระศกเล็กและถี่ แต่ส่วนใหญ่หลุดหาย ประดับกรองคอ จีบสบงหน้านาง มีลายปั้นรักประดับ ชายจีวรที่มีลักษณะพลิ้วไหวกางออกทั้งสองข้าง ประทับยืนบนฐานบัวคว่ำ - บัวหงายและมีลูกแก้วอกไก่คั่นกลาง ยกฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองข้างยื่นออกมาด้านหน้า

นอกจากนี้ ยังมีพระพุทธรูปไม้ทรงเครื่องอย่างพระมหาจักรพรรดิอีกหลายองค์ ประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธิ์เย็น บ้านเนิน มีขนาดความสูงรวมฐานราว ๔๐ - ๖๐ เซนติเมตร แต่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพชำรุด

▼ พระเจ้าไม้ วัดโฆษา ตำบลห้วยไร่ อำเภอลำสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

กลุ่มพระพุทธรูปยืนไม่ทรงเครื่อง พระพุทธรูปไม้กลุ่มนี้จะมีขนาดใหญ่ ไม่มีการปั้นรักตกแต่งเป็นลวดลายประดับ และนิยมแกะจากท่อนไม้ขนาดใหญ่ท่อนเดียว เช่น

๑. พระเจ้าไม้ วัดศรีมงคล เป็นพระพุทธรูปยืน ปางเปิดโลก ขนาดความสูงรวมฐานประมาณ ๑.๖๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ด้านหน้า สิมวัดศรีมงคลหรือวัดกลาง ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์

พระเจ้าไม้ วัดศรีมงคล เป็นพระพุทธรูปไม้แกะสลัก ลักษณะพระพุทธรูปมีพระพักตร์ค่อนข้างกลมเรียว พระกรณยาว พระขนง โกงและตั้งขึ้นค่อนข้างมาก พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระนาสิกเล็ก พระโอษฐ์เล็ก พระรัศมีทรงกรวยแหลม เม็ดพระศกเล็กและถี่ แต่ส่วนใหญ่หลุดหาย จีบสบงหน้านาง มีลายประจำยามประดับในแนว รัตประคต พระกรวางแนบกับพระองค์ ปลายพระหัตถจรดกับแนวชาย จีวรที่มีลักษณะพลิ้วไหวกางออกทั้งสองข้าง พระวรกายโดยรวมค่อนข้างผอมและสูงเรียว สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมกับสิมวัดศรีมงคลเมื่อราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔

▲ พระเจ้าไม้ วัดศรีมงคล ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

- ▲ ชาย : พระเจ้าไม้ วัดลัญจิวาราม ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก องค์กรที่ ๑
- : พระเจ้าไม้ วัดลัญจิวาราม ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก องค์กรที่ ๒

๒. พระเจ้าไม้ วัดลัญจิวาราม เป็นพระพุทธรูปยืน ปางเปิดโลก จำนวน ๒ องค์ ประดิษฐานอยู่ภายในสิมวัดลัญจิวาราม บ้านตาลเดี่ยว ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าไม้องค์แรกมีขนาดความสูงรวมฐานประมาณ ๑.๘๕ เมตร พระกรจะกางออกจากพระวรกายเล็กน้อย จรดกับชายจีวรที่งอนขึ้นมา ส่วนพระเจ้าไม้องค์ที่สองมีขนาดความสูงรวมฐานประมาณ ๑.๖๕ เมตร พระกรจะทิ้งดิ่งเป็นแนวตรง โดยภาพรวมพระเจ้าไม้วัดลัญจิวารามทั้งสององค์มีรูปแบบพุทธศิลป์ที่ใกล้เคียงกันคือ พระพักตร์เรียวย พระกรรณกาง สังฆาฏิพาดเฉียงลงมาตรงกลางต่อเนืองกับจีบหน้านาง มีรัตประคด ฐานแกะเป็นรูปดอกบัวบานรองรับพระบาท กำหนดอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๓. พระเจ้าไม้ วัดศรีไวย์ เป็นพระพุทธรูปยืน ปางเปิดโลก ขนาดความสูงรวมฐานประมาณ ๑.๒๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ในสิมวัดศรีไวย์ บ้านโจะโหวะใต้ ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าไม้ วัดศรีไวย์ มีพุทธลักษณะพระพักตร์กลม พระกรวางแนบพระวรกายแบบธรรมชาติ ประดิษฐานบนฐานบัวคว่ำ - บัวหงายทรงกลม ส่วนองค์พระกับส่วนฐานสามารถถอดแยกออกจากกันได้ เมื่อพิจารณาจากลักษณะพุทธศิลป์สันนิษฐานว่าน่าจะถูกสร้างขึ้นราวช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕

▲ พระเจ้าไม้วัดศรีไวย์ ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

๔. พระเจ้าไม้ในสิมวัดศรีบุญเรือง บ้านอุ่มกะทาด เป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานพร ขนาดความสูงรวมฐานประมาณ ๑.๘๐ เมตร ประดิษฐานอยู่ในสิมวัดศรีบุญเรือง บ้านอุ่มกะทาด ตำบลศิลา อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ บริเวณรั้วประตูด้านหน้าและชายจีวรด้านข้างมีการแกะสลักลายสวยงาม ตรงกลางพระอุระมีร่องรอยการเจาะเป็นช่องเพื่อบรรจุพระธาตุ วัตถุมงคลหรือของมีค่าไว้ในองค์พระ พระพุทธรูปองค์นี้เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านอุ่มกะทาดเป็นอย่างมาก (พระอธิการนิกร กิติโก, สัมภาษณ์) กำหนดอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระเจ้าไม้ในสิมวัตศรีบุญเรือง ตำบลศิลา อำเภอห่มเกล้า จังหวัดเพชรบูรณ์ ▲

กลุ่มพระพุทธรูปประทับนั่ง ส่วนใหญ่จะมีพุทธลักษณะใกล้เคียงกับพระพุทธรูปล้านช้างทั่วไป และจะมีรายละเอียดที่ต่างกันไปตามฝีมือและจินตนาการของช่าง บางส่วนจะมีการแกะสลักหรือเขียนชื่อผู้สร้างไว้ที่ฐาน

๑. พระเจ้าไม้ วัดโสมนัส เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๖๗ เซนติเมตร ประดิษฐานอยู่ในสิมวัตโสมนัส บ้านส้มเลาใต้ ตำบลบ้านโสก อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าไม้ วัดโสมนัส แกะสลักจากไม้จันทร์ (พระอริการหนู
ลับ อินทวิโร, สัมภาษณ์) มีพุทธลักษณะพระพักตร์ค่อนข้างเรียวยาว
พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเล็กและถี่ พระรัศมีทรงกรวยขนาดใหญ่
ชะลูดสูงขึ้น พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก ปลายสังขมาฏิจรดกับแนว
รัดประคด พระกรเรียวยาว ชัดสมาธิราบ นิ้วพระหัตถ์เรียวยาว พระหัตถ์ขวา
วางเหนือพระชานุขวา ปลายนิ้วพระหัตถ์เสมอกันจรดกับส่วนฐาน
ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา เดิมส่วนฐานแกะสลักจากไม้
ท่อนเดียวกัน ต่อมาเมื่อบูรณะโบสถ์ใหม่จึงโอบกปูนปิดส่วนฐานให้เสมอกัน
กับส่วนพระเพลาเท่านั้น สันนิษฐานมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๕

▼ พระเจ้าไม้ วัดโสมนัส ตำบลบ้านโสก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

▲ พระเจ้าไม้วัดทุ่งจันทร์สมุทร ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒. พระเจ้าไม้ วัดทุ่งจันทร์สมุทร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดเล็กจำนวน ๓ องค์ ประดิษฐานอยู่ภายในวัดทุ่งจันทร์สมุทร ตำบลหล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ความน่าสนใจของพระเจ้าไม้วัดทุ่งจันทร์สมุทรคือ มีการแกะสลักเป็นรูปพญานาคอยู่พื้นฐานด้านหน้า และมีการแกะสลักปัดกราชและบุคคลที่สร้างพระ องค์แรกสลักว่า “พศ ๒๔๗๒ นายแดง นางเอี่ยม” องค์ที่สองสลักว่า “พศ ๒๔๗๒ นางน้อย สร้างทาน” และองค์ที่สามสลักว่า “นางสา พศ ๒๔๗๒ นายมีสร้าง” เนื่องจากพระพุทธรูปทั้งสามองค์มีรูปแบบพุทธศิลป์ที่ใกล้เคียงกันสะท้อนให้เห็นว่าน่าจะมีการว่าจ้างช่างฝีมือในการแกะสลักพระพุทธรูปไม้เพื่อถวายให้แก่วัดในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๓. พระเจ้าไม้ วัดศรีฐานปิยาราม เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขนาดเล็กจำนวน ๓ องค์ ประดิษฐานอยู่ภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิพิธภัณฑสถานปิยาราม บ้านวังบาล ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

ความน่าสนใจของพระเจ้าไม้วัดศรีฐานปิยาราม คือ เป็นพระพุทธรูปที่ประทับนั่งบนฐานบัวทรงสูง ด้านหน้าการแกะสลักเป็นผ้าทิพย์ รูปแบบพุทธศิลป์ขององค์พระพุทธรูปและฐาน สันนิษฐานว่าพระพุทธรูปกลุ่มนี้ได้แรงบันดาลใจการสร้างมาจากพระพุทธรูปนิมิตมงคลซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดที่ประดิษฐานอยู่ในวัด เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านว่ามีความศักดิ์สิทธิ์

พระพุทธรูปไม้องค์ใหญ่สุด สันนิษฐานว่าส่วนองค์พระได้มีการใช้เกสรดอกไม้ผสมรักหุ้มโคลนพระพุทธรูปที่แกะสลักจากไม้อีกหนึ่งชิ้น เนื่องจากด้านหลังของพระพุทธรูปองค์นี้มีการเขียนอักษรธรรมกำกับไว้ด้วยสีชาว่า “ศักราช ๒๔๖๘ (ปีฉลู) อัฐศก เดือน (๔) ขึ้น ๖ ค่ำ วันพุธ พระครูธรรมวงศา ได้สร้างพระโกสรวัดลีถานวังสารวัตร (โต) มีใจใสศรัทธาสร้างพระพุทธรูปไว้กับศาลนา นิพพานะปัจฉโย โหตุ” (ธนายุทธ อุ่นศรี, อ่าน) ส่วนพระพุทธรูปองค์เล็กอีกสององค์ ด้านหน้ามีข้อความที่เขียนด้วยสีชาว่า “พศ ๗๘” ซึ่งหมายถึงปีที่สร้างพระพุทธรูป ด้านหลังก็มีการเขียนระบุชื่อเจ้าภาพที่มีศรัทธาสร้างพระพุทธรูปถวายวัด

- ▼ พระเจ้าไม้ วัดศรีฐานปิยาราม ตำบลวังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

◀ พระพุทธรูปไม้
วัดศรีฐานปियาราม
องค์ใหญ่สุด
สันนิษฐานว่า
ส่วนองค์พระ
ได้มีการใช้เกสรดอกไม้
ผสมรักหุ้มโคลน
พระพุทธรูปที่แกะสลัก
จากไม้อีกชิ้นหนึ่ง
จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าไม้ขนาดเล็ก
ที่วัดแห่งหนึ่ง
ในอำเภอหล่มเก่า

กลุ่มที่ ๗

พระพุทธรูปปูนปั้น ฝีมือช่างเมืองน่าน

ภายในเขตเมืองหล่มสักมีพระพุทธรูปปูนปั้นอีกกลุ่มหนึ่งที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มช่างชาวมืองน่านซึ่งเดินทางเข้ามารับจ้างเป็นช่างปั้นพระพุทธรูปและก่อสร้างสิมในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ในเขตเมืองเลยและเมืองด่านซ้าย (ธีระวัฒน์ แสนคำ, ๒๕๖๐ : ๓๕ - ๔๒) สันนิษฐานว่ากลุ่มช่างเมืองน่านที่มารับจ้างในเขตเมืองหล่มสักน่าจะเป็นช่างกลุ่มเดียวกันกับที่มารับจ้างในเขตเมืองด่านซ้าย เนื่องจากมีพุทธลักษณะที่ใกล้เคียงกันและเมืองด่านซ้ายกับเมืองหล่มสักก็อยู่ติดกัน เดินทางไปมาหากันได้โดยสะดวก

พระพุทธรูปปูนปั้น ฝีมือช่างเมืองน่าน จะมีพุทธลักษณะที่ใกล้เคียงกันคือ พระพักตร์เรียว พระกรรณยาว ขมวดพระเกศาเป็นหมามแหลม เล็กและถี่ พระรัศมีทรงเปลวแฉะสลักจากไม้ พระโอษฐ์เล็ก พระนาสิกเล็ก สันขาภิเป็นริ้วซ้อนทับกันแบบธรรมชาติ จีวรแหวกเป็นร่องใต้แนวสันขาภิ พระวรกายสมส่วน ขัดสมาธิราบ พระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุขวา ส่วนพระหัตถ์ซ้ายวางเหนือพระเพลา นิยมทาสีจีวรเป็นสีเหลืองทอง และทาสีพระวรกายเป็นสีขาว

จากการสำรวจพบพระพุทธรูปปูนปั้น ฝีมือช่างเมืองน่าน ในเขตเมืองหล่มสัก ประดิษฐานเป็นพระประธานจำนวน ๓ วัด ได้แก่

๑. พระพุทธสุวรรณนันทมุนี หรือพระเจ้าใหญ่วัดท่ากกแก เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๘๐ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในวิหารวัดท่ากกแก บ้านท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ตามคำบอกเล่าของคนในชุมชนระบุว่า พระพุทธสุวรรณ
นันทมุนีสร้างขึ้นพร้อมกับสิมหลังเก่าของวัดท่ากกแก ซึ่งปัจจุบันถูกใช้
งานเป็นวิหาร โดยช่างใหญ่ชาวเมืองน่านชื่อ หนานแก้วและหนานยีน
เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ (พระสมุห์ไพโรศาล ภาทมนฺี, สัมภาษณ์)

- ▼ พระพุทธสุวรรณนันทมุนี หรือพระเจ้าใหญ่วัดท่ากกแก
ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๒. พระประธานในสิมวัตศรีชมชื่น เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย จำนวน ๓ องค์ ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตศรีชมชื่น บ้านท่าสวนมอญ ตำบลฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ องค์ประธานมีขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑.๖๐ เมตร ส่วนอีก ๒ องค์ซึ่งประดิษฐานอยู่ด้านข้างบนฐานชุกชีเดียวกัน มีขนาดหน้าตักกว้าง ๙๐ เซนติเมตร

พระประธานในสิมวัตศรีชมชื่นสร้างขึ้นพร้อมกับสิมหลังเก่าของวัดศรีชมชื่น โดยช่างใหญ่ชาวเมืองน่าน เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๐ เดิมพระพุทธรูปทั้งสามองค์อยู่ติดกัน ต่อมาทางวัดและชุมชนได้รื้อสิมหลังเก่า และสร้างสิมหลังใหม่ที่มีขนาดใหญ่ครอบคลุมทับบริเวณเดิมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ จึงมีการขยับพระพุทธรูปออกจากกันเพื่อให้เกิดความสมดุลกับพื้นที่ภายในสิม (พระอธิการเกษร ปิยสีโล, สัมภาษณ์)

▼ พระประธานจำนวน ๓ องค์ ในสิมวัตศรีชมชื่น ตำบลฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

▼ พระประธานในสิมวัตศรีชมชื่น ตำบลฝายนาแซง
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

๓. พระประธานในสิมวัตศรีชมชื่น บ้านน้ำก้อใหญ่ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ ๑ เมตร ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายในสิมวัตศรีชมชื่น บ้านน้ำก้อใหญ่ ตำบลน้ำก้อ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

พระประธานในสิมวัตศรีชมชื่น บ้านน้ำก้อใหญ่ จะมีขนาดเล็กกว่าพระพุทธรูปปูนปั้นในกลุ่มเดียวกัน และมีรูปแบบทางพุทธศิลป์ใกล้เคียงกับกลุ่มพระพุทธรูปปูนปั้นฝีมือช่างเมืองน่านในเขตเมืองด่านซ้ายอย่างมาก

▲ พระประธานในสิมวัดศรีชมชื่น ตำบลน้ำก้อ อำเภอหล่มสัก
จังหวัดเพชรบูรณ์

กลุ่มที่ ๘

พระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะพิเศษ

พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักกลุ่มนี้ เป็นพระพุทธรูปที่มีรูปแบบทางพุทธศิลป์เฉพาะ มีพุทธลักษณะแตกต่างจากพระพุทธรูปทั่วไป จึงจำเป็นต้องแยกเป็นกลุ่มพิเศษ ซึ่งจากการสำรวจพบพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักที่มีพุทธลักษณะพิเศษจำนวน ๑ องค์ คือ

พระเจ้าเข้านิพพาน วัดทุ่งธงไชย ประดิษฐานอยู่ภายในวิหารด้านหลังสิมวัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

พระเจ้าเข้านิพพาน วัดทุ่งธงไชย มีลักษณะเป็นทิวพระบรมศพของพระพุทธเจ้าแบบโลงศพพื้นบ้านก่อด้วยอิฐถือปูนปิดทึบ มีร่องรอยลงรักปิดทอง ทرسี่เหลี่ยมด้านไม่เท่า ด้านยาวข้างบน กว้าง ๑.๘๐ เมตร ข้างล่างยาว ๑.๖๕ เมตร ด้านกว้างข้างบนกว้าง ๙๐ เซนติเมตร ข้างล่างกว้าง ๗๐ เซนติเมตร เหนือทิวพระบรมศพมีส่วนบนเป็นหลังคาย่อม ๆ ซ้อนกัน ๓ ชั้น ด้านตะวันออกของทิวพระบรมศพแกะจากไม้เป็นรูปส่วนพระบาทของพระพุทธเจ้าในลักษณะยื่นออกมาจากทิวพระบรมศพ ฝ่าพระบาททำเป็นรูปธรรมจักร สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นตามพุทธประวัติตอนก่อนถวายพระเพลิงพระบรมศพ เมื่อพระมหากัสสปะเถระกราบทูลทิวพระบรมศพได้เกิดปาฏิหาริย์ พระบาทของพระพุทธเจ้ายื่นออกมาจากทิวพระบรมศพ โดยช่างพื้นบ้านอาจจะได้รับรูปแบบการสร้างจากที่เคยได้สักการะพระเจ้าเข้านิพพานที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุวรมหาวิหาร เมืองพิษณุโลก จึงจำลองรูปแบบมาสร้างไว้ที่วัดทุ่งธงไชยเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ ๒๔ - ๒๕

- ▲ พระเจ้าเข้านิพพาน วัดทุ่งธงไชย ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์

บทส่งท้าย

จากเนื้อหาที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก ถือเป็นปูชนียวัตถุสถานที่อยู่คู่ชุมชนท้องถิ่นในอำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ มาช้านาน ดังเห็นได้จากร่องรอยหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์และวัฒนธรรมภายในวัดหรือสถานที่ประดิษฐาน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของชุมชนต่าง ๆ หลายยุคสมัย และเกี่ยวข้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน

พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักที่สำรวจพบส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย และจากการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบทางพุทธศิลป์สามารถสรุปได้ว่า พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักเป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบทางพุทธศิลป์จากกลุ่มพระพุทธรูปในศิลปะล้านช้างตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓ - ๒๔ ลงมา แม้ว่าพระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔ และในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จะได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากกรุงเทพมหานครหรือสกุลช่างจากลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ก็ยังปรากฏร่องรอยของรูปแบบงานพุทธศิลป์ล้านช้างให้เห็นอยู่ นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานรูปแบบทางศิลปะจนทำให้พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักมีรูปแบบทางพุทธศิลป์ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นค่อนข้างสูง ซึ่งมีความน่าสนใจและต่อยอดการศึกษาวิเคราะห์ทางด้านพุทธศิลป์เป็นอย่างยิ่ง

ความงดงามแบบพื้นถิ่นของพระพุทธรูปโบราณในเขตเมือง
หล่มสัก ถือเป็นงานพุทธศิลป์ที่ล้ำค่าของชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นด้วย
ฝีมือของนายช่างพื้นบ้านที่เป็นคนล้านช้างและคนต่างถิ่นหลากหลาย
เผ่าพันธุ์ที่เดินทางไปมาหาสู่กันบนแผ่นดินที่ราบลุ่มแห่งนี้ นำความรัก
ความรู้มาสู่กันด้วยงานฝีมือทางช่างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เป็นความ
งามที่บริสุทธิ์ผุดผาดไร้มาयाคติใดใด มีแต่หัวใจงดงามที่ถ่ายทอดฝีมือ
ลงไปในงานศิลปกรรม มิใช่เพียงคนเดียว หากแต่ร่วมมือกันอย่าง
เหนียวแน่นหลายสิบหลายร้อยคน ผสานกลมกลืนทั้งความคิดและฝีมือ
ออกมาเป็นงานที่ยิ่งใหญ่ส่งงามมาจนถึงรุ่นลูกหลาน มิเคยอ้างอวด
ชื่อหรือเรียกร้องสิ่งตอบแทนใดใด (นิวัติ กองเพียร, ๒๕๕๘ : ๑๐๙)

ในขณะที่เดียวกันพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก ก็ได้
ถูกกล่าวถึงความสำคัญในฐานะมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและพระพุทธรูป
ศาสนาในท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็น “มรดกแห่งศรัทธา”
การให้ความเคารพศรัทธาในฐานะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนใน
ชุมชน ช่วงเทศกาลสงกรานต์โดยเฉพาะช่วงบ่ายวันที่ ๑๓ เมษายน
ของทุกปี จะพบว่าชาวบ้านลูกหลานในชุมชนนั้น ๆ ทั้งที่อยู่ในชุมชน
และที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นก็จะกลับมาทำพิธีสงฆ์นำพระพุทธรูป
สำคัญอันถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน ตลอดทั้งทำการ
อธิษฐานยกพระพุทธรูปเพื่อเป็นการขอพรและเสี่ยงทายอนาคตที่จะ
เกิดขึ้นในอีกหนึ่งปีข้างหน้า ทั้งนี้เนื่องจากว่าพระพุทธรูปโบราณหลาย
องค์จะถูกอัญเชิญมาประดิษฐานให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้ขอพร
อย่างใกล้ชิดเพียงปีละครั้งเท่านั้น

หนังสือเล่มนี้ อาจไม่ใช่รายงานผลการศึกษเกี่ยวกับเรื่อง พระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักที่ดีที่สุดหรือสมบูรณ์ที่สุด เพราะไม่ใช่การหาคำตอบในทุก ๆ ประเด็นเกี่ยวกับพระพุทธรูปโบราณ ในเขตเมืองหล่มสักเป็นหลัก หากแต่เป็นการศึกษาตามที่คุณเขียนให้ ความสนใจและต้องการที่จะนำมาเผยแพร่ให้ผู้อ่านได้รับรู้ข้อมูลด้วย เพราะในการศึกษครั้งนี้มีข้อจำกัดในหลาย ๆ ด้าน ทั้งด้านงบประมาณ ในการเดินทางสำรวจข้อมูล เวลาที่มีอยู่อย่างจำกัด การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID - 19) และยังมีพระพุทธรูปโบราณสำคัญอีกหลายองค์ที่คุณดูแลไม่อนุญาตให้สำรวจเก็บข้อมูล หรือไม่อนุญาตให้นำข้อมูลมาเผยแพร่สู่สาธารณะ เพื่อความปลอดภัย และความสบายใจของชุมชน

แต่อย่างไรก็ดี องค์ความรู้หรือข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการศึกษา ประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสัก ไม่ว่าจะเป็นจากเนื้อหาวิธีการที่คุณเขียนศึกษาหรือจาก นักวิชาการและผู้สนใจท่านอื่น ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ชาวจังหวัด เพชรบูรณ์ควรนำไปตั้งคำถามต่อผลการศึกษา แล้วต่อยอดขยายผล การศึกษาและบูรณาการโดยแปลงองค์ความรู้เหล่านั้นมาเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นให้มั่นคงและยั่งยืน แต่ไม่ใช่ จะยึดเอาความคิดเห็นของคุณเขียนหรือของผู้ใดผู้หนึ่งมาใช้เสมอไป หากแต่ท้องถิ่นเองควรนำข้อเสนอเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้กับความคิดเห็นอื่นให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นอย่างที่ควรจะเป็น

นอกจากนี้ ทางวัดและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรักษา พระพุทธรูปโบราณก็ควรร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและ

เอกชนในการประชาสัมพันธ์ให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและพุทธศิลป์ที่สำคัญของท้องถิ่น ควรทำเอกสารและป้ายประชาสัมพันธ์อย่างเด่นชัดและกระจายข้อมูลอย่างกว้างขวางเพื่อจะทำให้วัดและพระพุทธรูปสำคัญเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและบุคคลภายนอกมากขึ้น

สิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนอยากจะสนับสนุนและส่งเสริมผลักดันให้เกิดขึ้นคือ การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเก็บรักษาและจัดแสดงศิลปวัตถุ ตลอดจนเผยแพร่องค์ความรู้สำคัญของวัดและพระพุทธรูปโบราณในเขตเมืองหล่มสักเอาไว้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ได้อย่างสะดวก และควรมีการฝึกมัคคุเทศก์ชุมชนในการนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ในวัดนั้น ๆ อันจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนความเป็นท้องถิ่นที่จะนำมาซึ่งความภูมิใจให้แก่ท้องถิ่นและอนุชนรุ่นหลังได้อย่างไม่น่าเชื่อ และปัจจุบันการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความสำคัญควบคู่กับงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพราะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นรากฐานและสามารถทำให้พิพิธภัณฑ์มีคุณค่า มีความหมายต่อชุมชนท้องถิ่นและเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญด้วย (สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์, ๒๕๕๓ : ๒๘)

ผู้เขียนเชื่อว่าการบูรณาการองค์ความรู้และแนวคิดต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นคงไม่ยากเกินไปสำหรับชุมชน สถานศึกษา วัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะร่วมมือกันบูรณาการ อันจะเป็นการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจร่วมกันของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความมั่นคงทางด้านวิถีวัฒนธรรมและนารายได้เข้ามาสู่ท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

ก. เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว

กรมศิลปากร. (๒๕๐๗). **คำให้การชาวกรุงเก่า**. พระนคร: กรมศิลปากร.
กรมศิลปากร. (๒๕๔๘). **ประชุมจารึก ภาคที่ ๘ จารึกสุโขทัย**. กรุงเทพฯ:
กรมศิลปากร.

กองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร. (๒๕๒๑). **การแต่งตั้ง
ขุนนางไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (๒๕๓๗). **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์
รัชกาลที่ ๓ ของเจ้าพระยาทิพากร วงศมหาโกษาธิบดี**. กรุงเทพฯ:
อัมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๓ เล่ม ๓. (๒๕๓๐). กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วน
สามัญนิติบุคคลสหประชาพานิชย์.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (๒๕๔๗). **พรรณนาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา
เอกสารจากหอหลวง (ฉบับความสมบูรณ์)**. กรุงเทพฯ:
อุษาคเนย์.

เอนก นาวิกมูล และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (๒๕๖๕). **สมุดภาพเพชรบูรณ์
เพชรบูรณ์: จังหวัดเพชรบูรณ์**.

Santaneey Phasuk and Philip Stott. (2004). **ROYAL SIAMESE
MAPS: War and Trade in Nineteenth Century
Thailand**. Bangkok: River Books.

ข. หนังสือ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (๒๕๕๘). **ที่ระลึกในงานถวายผ้าพระกฐินพระราชทานของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ประจำปี ๒๕๕๘ ณ วัดไพโรสณฑ์ศักตาราม อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. (๒๕๓๒). **เมืองอุบลราชธานี**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

จังหวัดสกลนคร. (๒๕๕๙). **พระพุทธองค์แสน สดสหัสสปฏิมาอนุสรณ์**. สกลนคร: จังหวัดสกลนคร กระทรวงมหาดไทย.

เดิม วิภาคย์พจนกิจ. (๒๕๔๒). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. (๒๕๕๖ ก). **เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสัก กับศึกเจ้าอนุวงศ์**. เพชรบูรณ์: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. (๒๕๖๐). **พระพุทธรูปโบราณในกลุ่มแม่น้ำหมัน จังหวัดเลย**. เลย: เมืองเลยการพิมพ์.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. (๒๕๖๑). **พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย**. เลย: สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

นฤมล กางเกตุ. (๒๕๕๖). **ลิม: อิทธิพลศิลปะล้านช้างผสมพื้นถิ่น
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์.** เพชรบูรณ์: สำนักศิลปะ
และวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.

ประภัสสร ชูวิเชียร. (๒๕๕๗). **ศิลปะลาว.** กรุงเทพฯ: มติชน.

วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์. (๒๕๕๕). **ชื่นชมสถาปัตยกรรม วัดในหลวงพระบาง.**
กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

วิโรฒ ศรีสุโร. (๒๕๓๙). **ธาตุอีสาน.** กรุงเทพฯ: เมฆาเพรส.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๔๖). **แอ่งอารยธรรมอีสาน.** กรุงเทพฯ: มติชน.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (๒๕๕๒). **เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย.**
กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (๒๕๕๔). **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ใน
ดินแดนไทย.** กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (๒๕๕๕). **เจดีย์ พระพุทธรูป ฮูปแต้ม ลิม ศิลปะ
ลาวและอีสาน.** กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพรส.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (๒๕๕๖ ก). **พระพุทธรูปในประเทศไทย: รูปแบบ
พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย.** กรุงเทพฯ: ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (๒๕๕๖ ข). **ศิลปะล้านนา.** กรุงเทพฯ: มติชน.

สงวน รอดบุญ. (๒๕๔๕). **พุทธศิลป์ลาว.** กรุงเทพฯ: สายธาร.

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร. (๒๕๔๓). **นิทานโบราณคดี**.
กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (๒๕๔๓). **เบ็ญสังคคและวัฒนธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ:
มติชน.

สุรศักดิ์ ศรีสำออง. (๒๕๔๕). **ลำดับกษัตริย์ลาว**. กรุงเทพฯ: สำนัก
โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร.

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (๒๕๔๓). **พระพุทธรูปสำคัญ**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

ค. วารสารและบทความ

จินตนา สนามชัยกุล. (๒๕๕๔). “หลวงพ่อใหญ่วัดตาลพุทธรูปร่วม
ล้านช้าง: ตำนาน ศรัทธา ความเชื่อของชาวหล่มเก่า”. ใน
ศิลปวัฒนธรรมเพชรบูรณ์. ปีที่ ๑ (๒): ๓๔ - ๔๒.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. (๒๕๕๖ ข). “ภาพจิตรกรรมและภาพปูนปั้นที่ลิมเก่า
วัดศรีบุญเรือง อำเภอลหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์”. ใน **ศิลป-
วัฒนธรรมเพชรบูรณ์**. ปีที่ ๓ (๖): ๒๐ - ๒๗.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. (๒๕๕๖ ค). “เมืองหล่มสัก: ชุมชนโบราณวัฒนธรรม
ล้านช้างที่ถูกลืม”. ใน ไพโรจน์ ไซย เมืองขึ้น และภูเดช แสนสา
(บรรณาการ). **หมุดหมายประวัติศาสตร์ล้านนา**. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ ตะวันออก: ๑๙๕ - ๒๑๖.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. (๒๕๕๗). “ธาตุวัดตูมคำมณี: มรดกพุทธศิลป์แบบ
ล้านช้างในเขตหล่มสัก”. ใน **ศิลปวัฒนธรรมเพชรบูรณ์**. ปีที่ ๔
(๗): ๒๒ - ๒๘.

นิวัติ กองเพียร. (๒๕๕๘). “หอไตรกลางน้ำวัดทุ่งศรีเมือง”. ใน **ทางอีสาน**.
ปีที่ ๓ (๓๓): ๑๐๘ - ๑๐๙.

รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกุล. (๒๕๕๔). “เมืองลุมบาจายอยู่ลำนํ้าสัก”. ใน
สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์. ปีที่ ๕๘ (๑๙): ๔๘.

วัฒน์ชัย หมั่นยิ่ง. (๒๕๕๔). “ภาษาถิ่นของอำเภอหล่มสัก”. ใน **ศิลป
วัฒนธรรมเพชรบูรณ์**. ปีที่ ๑ (๑): ๘๔ - ๙๔.

สุภาภรณ์ จินตามณีโรจน์. (๒๕๕๓). “เทศกาลพิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น ครั้งที่
๒ กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น”. ใน **ก้าวไปด้วยกัน**.
ปีที่ ๖ (๓): ๒๘ - ๓๒.

ง. วิทยานิพนธ์

ขวัญเมือง จันทโรจณี. (๒๕๓๔). **ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ
ของหัวเมืองฝ่ายเหนือในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.
๒๓๒๕ - ๒๓๙๔)**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มณฑล ประภากรเกียรติ. (๒๕๕๖). **ศิลปกรรมสะท้อนความเป็นชุมชน
ลาวในเขตอำเภอหล่มสัก และอำเภอหล่มเก่า จังหวัด
เพชรบูรณ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
วิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

จ. สัมภาษณ์บุคคล

ชัยวัฒน์ โภกพลรัตน์. (สัมภาษณ์). นักวิชาการด้านล้านช้างศึกษา อำเภอ
เรณูนคร จังหวัดนครพนม, สัมภาษณ์วันที่ ๑๔ กรกฎาคม
๒๕๖๒.

ธนายุทธ อุ่นศรี. (สัมภาษณ์). นักอ่านจารึกลาว - อีสาน ตำบลเวียงคุก
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย, สัมภาษณ์วันที่ ๔
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖.

พระครูโกศลพัชราศัย. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดทุ่งจันทร์สมุทร ตำบล
หล่มสัก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๒๑ มกราคม ๒๕๖๖.

พระครูถาวรพัชรกิจ. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดโฆษา ตำบลห้วยไร่
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่ ๙ มิถุนายน
๒๕๖๑.

พระครูปริยัติพัชรกิจ. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีฐานปิยาราม ตำบล
วังบาล อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๒๒ มกราคม ๒๕๖๖.

พระครูปริยัติพัชรวิธาน. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีมงคล ตำบล
นาเกาะ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑ และวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๖๖.

พระครูมงคลสีลาจารย์. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศีลามงคล ตำบล
หินฮาว อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๒๐ มกราคม ๒๕๖๖.

พระครูสิริพัชรมงคล. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีสุ่มังค์ ตำบลหล่มเก่า
อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่ ๑๘
สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูสิริพัชรโสภิต. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีสะอาด ตำบล
ตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

พระครูสิริพัชรากร. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีภูมิ ตำบลบ้านดัว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่ ๙ มิถุนายน
๒๕๖๑.

พระครูสุธรรมพัชรศาสน์. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดทุ่งธงไชย ตำบล
หล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระครูสุพัชราภรณ์. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง ตำบล
ตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๑.

พระครูพัชรเหมคุณ. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดธาตุดุพลแพง ตำบล
นาแซง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระจรรุญ ปภาโว. (สัมภาษณ์). วัดลัญจิวินาราม ตำบลตาลเดี่ยว
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ วันที่ ๒๑
มกราคม ๒๕๖๑.

พระนพดล สุทธิธมโม. (สัมภาษณ์). วัดศรีชะเกตุ ตำบลบ้านโสก
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่ ๙ มิถุนายน
๒๕๖๑.

พระพลศักดิ์ โชติธมโม. (สัมภาษณ์). รักษาการเจ้าอาวาสวัดศรีสุ่มังค์
ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๖.

พระใบฎีกาอุเทน อุตตโร. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดสว่างอารมณ์
ตำบลบ้านโสก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๖.

พระมหาทองศักดิ์ สจจวโร. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดธาตุพลแพง
ตำบลนาแซง อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
วันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๖๖.

พระมหาพิทักษ์ ฐิตสฺสโร. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ศรีสองคร
ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๑.

พระมหาสุวัฒน์ สุวฒฺขโน. (สัมภาษณ์). วัดศรีมงคล ตำบลหล่มสัก
อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่ ๒๑ มกราคม
๒๕๖๖.

พระสมุห์ไพโรศาล ภทฺทมฺณี. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดท่ากกแก ตำบล
ตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑ และวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๖.

พระอธิการเกษร ปิยสีโล. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีชมชื่น ตำบล
ฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วัน
ที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระอธิการจำลอง ธรรมรุกขิโต. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดโสมนัส
ตำบลบ้านโสก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๖.

พระอธิการธนกร โฆสธมโม. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดไตรภูมิ ตำบล
สักหลง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๒๑ มกราคม ๒๕๖๖.

พระอธิการนิกร กิติโก. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีบุญเรือง ตำบล
นาข่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่ ๒๐
มกราคม ๒๕๖๖.

พระอธิการประชุม อธิปัญญา. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดนันทชาติ
ตำบลบ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
วันที่ ๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระอธิการสมศักดิ์ วชิรญาโณ. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดทุ่งธงชัย
ตำบลหล่มเก่า อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
วันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๖.

พระอธิการสงวน อุชุกิจิโต. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดโพธิ์เย็น ตำบล
บ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระอธิการสมหมาย เตชธมโม. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดตุมคำมณี
ตำบลบ้านหวาย อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์
วันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖.

พระอธิการสาคร จนทสาโร. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดศรีไวย์ ตำบล
บ้านเนิน อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๑๙ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระอธิการหนูลับ อินทวิโร. (สัมภาษณ์). เจ้าอาวาสวัดโสมนัส ตำบล
บ้านโสก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์วันที่
๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

พระอมรรัตน์ อมโร. (สัมภาษณ์). รักษาการเจ้าอาวาสวัดอรุณญาศรี
ตำบลวัดป่า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, สัมภาษณ์ วันที่
๒๑ มกราคม ๒๕๖๖.

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. (สัมภาษณ์). ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
สัมภาษณ์วันที่ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๑.

ศุภกฤต บุญเรือง. (สัมภาษณ์). ครูชำนาญการ โรงเรียนวัดลาดบัวขาว
เขตสะพานสูง กรุงเทพมหานคร, สัมภาษณ์วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์
๒๕๖๖.

ประวัติผู้เขียน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระวัฒน์ แสนคำ

นักวิชาการอิสระด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

ลุ่มน้ำโขง - ภาคเหนือตอนล่าง

การศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๒ ศศ.บ. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร

พ.ศ. ๒๕๕๓ บธ.บ. (การท่องเที่ยว) มหาวิทยาลัยนเรศวร

พ.ศ. ๒๕๕๕ ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๑ พธ.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

ประสบการณ์การทำงาน

พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๗ อาจารย์ประจำหน่วยวิทยบริการ
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ณ วัดพระบรมธาตุ จังหวัดกำแพงเพชร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๗ - ๒๕๖๐ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตร
บัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย

พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๕ อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตร
บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

ตัวอย่างผลงานวิจัยและหนังสือวิชาการที่ผ่านมา

พ.ศ. ๒๕๕๔ วิทยานิพนธ์ เมืองพิษณุโลก : ประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต, หนังสือ
เมืองบางขลัง : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์พุทธศตวรรษที่ ๑๘ -
พ.ศ. ๒๓๑๘

พ.ศ. ๒๕๕๖ หนังสือ เมืองเพชรบูรณ์และเมืองหล่มสักกับ
ศึกเจ้าอนุวงศ์

พ.ศ. ๒๕๕๗ หนังสือ พระบรมธาตุนครชุม พระบรมธาตุเจดีย์
แห่งลุ่มน้ำปิงตอนล่าง

พ.ศ. ๒๕๕๘ หนังสือ สวางคบุรีศรีคิ่งตะเภา : สมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราชกับสมรภูมิสวางคบุรี - คิ่งตะเภา, หนังสือ ประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นเมืองเพชรบูรณ์ในประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา, หนังสือร่องรอย
วัฒนธรรมพระพุทธรูปศาสนาสมัยทวารวดี - ลพบุรีในพื้นที่จังหวัดเลย

พ.ศ. ๒๕๕๙ งานวิจัย การศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์
พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดกำแพงเพชร

พ.ศ. ๒๕๖๐ หนังสือ วัดมหาชัย : ประวัติศาสตร์และศิลปกรรม,
งานวิจัย พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย : พุทธศิลป์ ศรัทธาและ
วัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง, งานวิจัย พระธาตุสำคัญในล้านช้าง :
วิเคราะห์ประวัติศาสตร์ พุทธศิลป์ และความสัมพันธ์กับผู้คนสองฝั่งโขง

พ.ศ. ๒๕๖๑ หนังสือ พระพุทธรูปสำคัญในจังหวัดเลย,
หนังสือ พระมหากษัตริย์ราชินีไทย ปฐมมหาราชราชแห่งอาณาจักร
สุโขทัย

พ.ศ. ๒๕๖๒ หนังสือ ประวัติศาสตร์โบราณคดีรอบพื้นที่เชิง
เขาภูกระดึง, หนังสือ พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองหนองบัวลำภู,
หนังสือ พระยาศรีอรรคหัตถ์ (ทองดี) เจ้าเมืองปากเหือง - เชียงคาน
คนสุดท้าย และนายอำเภอเชียงคานคนแรก, หนังสือ พัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณในกลุ่มแม่น้ำเลย

พ.ศ. ๒๕๖๓ หนังสือ วิเชียรบุรี : ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม, หนังสือ บ้านนายม : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณแห่งลุ่มน้ำป่าสัก เมืองเพชรบูรณ์, งานวิจัย เมืองเชียงคาน : การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณริมฝั่งแม่น้ำโขง

พ.ศ. ๒๕๖๔ งานวิจัย บทบาทเมืองนครสวรรค์ในประวัติศาสตร์สุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา, งานวิจัย เมืองภูครั้ง : การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณในหุบเขาลุ่มน้ำสาขาน้ำ, หนังสือ พระบรมธาตุทุ่งยั้ง พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์แห่งเมืองทุ่งยั้ง, หนังสือ เมืองสวางคบุรี : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนโบราณริมฝั่งแม่น้ำน่าน จังหวัดอุตรดิตถ์, หนังสือ จันทบุรี แผ่นดินธรรมพระกรรมฐาน

พ.ศ. ๒๕๖๕ หนังสือ ตามรอยพระยุคลบาทในจังหวัดหนองบัวลำภู, หนังสือ พระธาตุโบราณ โลกุตระสถานแห่งอุตรธานี

พ.ศ. ๒๕๖๖ หนังสือ เมืองน้ำปาด: ประวัติศาสตร์โบราณคดีลุ่มน้ำปาด จังหวัดอุตรดิตถ์, หนังสือ พระแก้วอาสา (แสง) วีรบุรุษท้องถิ่นของเมืองด่านซ้าย, หนังสือ เมืองนครสวรรค์ : เมืองชุมทางในประวัติศาสตร์สุโขทัยและกรุงศรีอยุธยา, หนังสือ ๖๖๖ ปี พระบรมธาตุนครชุม, หนังสือ ประวัติศาสตร์โบราณคดีลุ่มน้ำห้วยมอ จังหวัดหนองบัวลำภู, หนังสือ เมืองพระบางในรัฐสุโขทัย, หนังสือ ถ้ำสุวรรณคูหา : ประวัติศาสตร์ศิลปกรรมคูหาวิหารแห่งแผ่นดินล้านช้าง

พระพุทธรูป โบราณ ในเขต เมืองหล่มสัก

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบูรณ์
วัดท่ากกแก ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

